

PS II.

AO

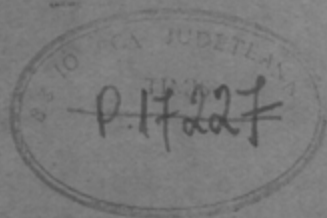
ANUL III

Nr. 7-8

IULIE—AUGUST 1946

ALTARUL BANATULUI

REVISTĂ DE ZIDIRE SUFLETEASCĂ ȘI DE ȘTIINȚĂ TEOLOGICĂ
A EPARHIEI CARANSEBEȘULUI



CARANSEBEȘ, 1946

TIPARUL TIPOGRAFIEI DIECEZANE, CARANSEBEȘ

ALTARUL BANATULUI

REVISTĂ DE ZIDIRE SUFLETEASCĂ ȘI DE ȘTIINȚĂ TEOLOGICĂ A EPARHIEI CARANSEBEȘULUI

SUB PATRONAJUL

P. S. S. EPISCOPULUI VENIAMIN AL CARANSEBEȘULUI

Redactor:

Prof. Dr. PETRU REZUȘ
Academia teologică, Caransebeș

A P A R E L U N A R

Administrator :

Prof. TEODOR ROȘCA
Casieria Diecezană, Caransebeș

Inscrisă în Registrul publicațiilor periodice la Tribunalul Caransebeș, Nr. 4—1944.
Autorizația de apariție Nr. 3513—1946.

CUPRINSUL :

- REDACȚIA :** Reorganizarea lumii
Prof. univ. Dr. L. MORARIU : Hoinar
Prof. univ. Dr. S. RELI : 3 Capitole de sinteză din istoria bisericii române
Prof. B. RĂDULEANU : Hristos și pseudo-știința
Prof. Dr. PETRU REZUȘ : Procesul de descreștinare a filosofiei moderne
Prof. Dr. G. P. COTOȘMAN : Biserica românească din Banat înainte de venirea Ungurilor în Europa
Dr. CORNEL CORNEANU : Episcopul Ioan Popasu
Dr. OCTAVIAN SCALAT : PROBLEME ACTUALE : Nedumeriri
Prof. Dr. PETRU REZUȘ : COMENTARII : Figurile sinistre ale creștinismului
Prof. Dr. PETRU REZUȘ, PORTRERE ORTODOXE : Sf. Daniil Sthastra
Prof. Dr. PETRU REZUȘ : RECENSII ȘI NOTE BIBLIOGRAFICE : Mărturisirea ortodoxă, Probleme de Filosofie și Literatură patristică,
Prof. Dr. ZENO MUNTEAN, Originalitatea parabolilor Mântuitorului, Banatul de altă dată și de totdeauna, Originea creștină a problematicei filosofice moderne, Filosofia culturii, Filosofia valorii
Prof. Dr. G. P. COTOȘMAN,
Prof. Dr. PETRU REZUȘ : NOTE : Patriarhia ortodoxă constantinopolitană
P. R. : CRONICĂ : Vizitațiuni interortodoxe, Ministerul Cultelor, Patriarhul ecumenic Maximos, Secta baptistă, Tratatete de pace, Sărbătorile Sf. Paști
BIBLIOGRAFIE TEOLOGICĂ

Pw 517

PS II 170

Anul III

Iulie—August 1946

Nr. 7—8

ALTARUL BANATULUI

REVISTĂ DE ZIDIRE SUFLETEASCĂ ȘI DE ȘTIINȚĂ TEOLOGICĂ
A EPARHIEI CARANSEBEȘULUI

Reorganizarea lumii

Se împlinește curând anul de când glasul tunător al marelui Moloh a amuțit și cortina a căzut peste una dintre cele mai cutremurătoare drame dintre câte a sguduit bătrânul nostru pământ.

Nu e, astfel, o simplă constatare, ci una de tot tragică, aceea că omenirea cu cât înaintează pe drumul destinului său, cu atâta mai apocaliptică devine perspectiva existenței sale pe pământ.

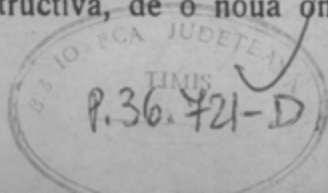
Știința, care este coroana de diamant ce încununează fruntea regelui creației, și-a spus, în vremurile noastre, ultimul său cuvânt. Rațiunea iscoditoare a omului a descoperit, în decursul acestui războiu, energia intraatomică, una dintre cele mai epocale și mai hotărâtoare descoperiri din istoria civilizației umane.

Descoperirea s'a făcut în preajma păcii. Bomba atomică a determinat încheierea ei, căci efectul acestei bombe ce-a căzut peste orașele japoneze a fost înspăimântător.

Omul a folosit, astfel, totul ceea ce a creat mintea sa în scopul distrugerii. Lumea, care se organizase în răstimpul păcii, a fost tulburată în așezările sale cele mai elementare, a fost cutremurată din temelii...

Pe ruinele lumii vechi s'a ridicat o altă lume, concepțiile vechi au făcut loc altora...

Astăzi se vorbește de o reorganizare a lumii noi, de o nouă epocă de pace constructivă, de o nouă omenire, renăscută în duh...



Fenomenul reorganizării este explicabil după teribilele vânturi de distrugere ce-au bântuit lumea dela un capăt la altul, iar perioada de tranziție dela starea de războiu la cea de pace s'a dovedit a fi cea mai dureroasă, din cauza multiplelor probleme ce se ridică în calea pașilor oboșiți ai omenirii, cerând o rezolvare grabnică.

În conjunctura aceasta mondială de incertitudine, de instabilitate, de noi așezări și întunecări crepusculare ale altora, valorile creștine își păstrează nota lor de incomparabilă actualitate antropologică.

După asemenea catastrofe cosmice, religia blândului teslar din Nazareth își manifestă puterile sale intime cu mai multă strălucire ca oricând...

Lumea vrea astăzi pace, dar cine n'a slujit pacea mai desăvârșit ca Domnul nostru Iisus Hristos, care a liniștit totdeauna patimile deslănțuite cu mântuitoarele cuvinte: „Pace vouă!”

Reorganizarea lumii noi este preconizată la mesele conferințelor de pace, la care mințile cele mai geniale ale celor mai autorizați reprezentanți ai omenirii se ostenesc a închea noul statut al popoarelor.

Lucrările acestor conferințe și adunări ale națiunilor aliate urmăresc reorganizarea lumii din punct de vedere politic, economic și spiritual cultural. Bărbații de stat ai întregii lumi s'au întrunit, mână în mână, cu oamenii de știință și cântăresc paragrafele nouilor legi...

La masa acestei păci, care urmărește fericirea întregii lumi, cuvântul Domnului Iisus Hristos răsună tot mai des în gura reprezentanților omenirii. Chiar dacă nu i se pomenește numele, dar învățătura Sa răsună neconținut.

Domnul nostru Iisus Hristos a propovăduit „mila față de norod și nu jertfa”, reorganizarea lumii nu se poate face decât pe temelia unei universale mile față de suferințele omenirii de pretutindeni...

Domnul nostru Iisus Hristos a propovăduit libertatea tuturor oamenilor de orice stare, de orice vârstă, indiferent de naștere și de rang social.

Piatra de boltă a discuțiunilor ce se duc la mesele conferințelor este același cuvânt magic, pentru înfăptuirea reală a căruia Mântuitorul și-a dat viața, spre a scăpa omenirea de sub sclavia păcatului.

Libertatea, floarea imaculată a celor mai superioare concepții de viață, care atât de greu crește pe ogoarele spiritualității umane, trebuie înstăpânită cu orice preț, spre fericirea creaturii, altfel existența sa este un nou coșmar, dusă sub amenințarea unui războiu și mai distrugător...

Domnul nostru Iisus Hristos a propovăduit egalitate între oameni și fraternitate între elin și păgân, între iudeu și creștin, fără preferințe și fără privilegii. Din nerespectarea acestor precepte de viață a izbucnit în cosmos ura înarmată, uciderea fratricidă, rasismele barbare, feudalismele medievale, care au îngenuchiat pe om din nou într-o sclavie și mai îngrozitoare decât cea dinainte de Hristos și au deslănțuit acest măcel universal.

Reorganizarea lumii, ce se înfăptuește la mesele conferințelor de pace, trebuie să înstăpânească numaidecât egalitatea și fraternitatea între oameni.

Indivizii și popoarele trebuie să fie egale în fața forurilor de judecată ale lumii, după cum sunt și în fața lui Dumnezeu, toți oamenii trebuie să se simtă frați întreolaltă și să se iubească ca atare, după cum au fost creați de Ziditorul și le curge același sânge în vine.

Reorganizarea politică, economică și culturală a lumii nu poate ignora nicidecum aceste precepte divine, care alcătuiesc miezul doctrinal al religiei creștine și inima palpitândă a umanității.

Democrația mondială va înflori numai dacă se va întemeia pe libertatea, fraternitatea și egalitatea creștină; munca va fi răsplătită numai atunci când va miroși, în dumineci și sărbători, aroma tămâiei în fața altarelor creștine, iar cultura se va îndumnezei numai atunci când se va umplea de credință și har.

Creștinii de pe întregul pământ au nădejde deplină în Stăpânul lor atotputernic din ceruri, că reorganizarea lumii va înfăptui pe pământ pacea eternă, aducând între oameni mult dorita fericire universală.

REDACTIA

HOINAR

FRAGMENT

Duminică 8 August 1943. În adevăr destul! Destul cu acest simulacru de somn! Gata! Sus! La Izvorul-rece! O gură de apă și-o dușcă de aler te răsplătește în cinci clipe pentru toată mizeria îndurată în... cabaretul Clubului de toleranță „turistică” a Rarăului.

Tot cuprinsul îmbrăcat în odăjdii de lumină și argint. Bondarii au și prins să-și bonzăie izonurile. Seninul unei dimineți de Paști!

Și nu se poate ca'n fața acestei, celei mai mărețe *mănăstiri* firești a Moldovei, *Pietrele Doamnei* — precum *Ceahlăul* rămâne cea mai slăvită *cetate* naturală din Moldova — să nu se fi abătut și Omul, cu ochiul cel atât de ager pentru pitorescul locului (dovadă așezările lui ctitoricești): Ștefan Vodă dela Cetatea-Sucevii. Precum e sigur că'n spre aceste superbe zidărilor s'a îndrumat și agerul „lujer din vrejul cel sfânt”, Petru Rareș, care „în preajma muntelui Dodul”¹, cum îi zicea pe atunci Rarăului, pe coasta dinspre Câmpulung, își clădia, la 1541, biserița închinată Sfântului Ioan Bogoslovul. Locuri strămoșești sfințite de mari amintiri și, în văjnicia lor turistică, învrednicite și de importante mențineri ale scrisului român, printre cari și încondeierea frunțașului Nicu Gane.

Pietrele Doamnei, fală și: „piatră de'ncercare” a alpinismului bucovinean, pretându-se la înalte performanțe turistice. Puțini sunt (abia vre-o șapte înși!) cei ce l-au cucerit, l-au încălecat pe cel mai țanțoș dintre cele două *Turnuri* — și destul aceia cari, în dorul *Steluțelor* de sus (alt nume al rarei flori între flori, soră cu cerul: *Gnaphalium leontopodium*), s'au prăbușit în abisuri de veci. Or fi vre-o zece anișori de când, pe inserate, împreună cu deapururi-neuitatul mentor turistic și cinegetic Dr. Teofil Lupu, gata să descindem în Casa de adăpost a Rarăului (pe atunci, idilic de liniștită și curată!), vedem un grup de înși coborînd dinspre *Pietrele Doamnei* cu o targă acoperită.

— Da ce-l, oameni buni?

— D'apoi lga ce-l! Ceasu'rău! Îmbli după flori, și nici nu ști când mori!

Un Nemțîșor de pelă Gurahumorului, prăbușit atunci de pe pereții *Pietrelor*!

¹ Așa cuvintează chiar uricul lui Petru Rareș, citat de Dr. Ioan Felea în prețioasa sa cronică bucovineană *Întru amintirea trecutului* din rev. „Lucașul” Sibiu An. XIII 1914, pag. 92.

Iar nuvelistica lui Nicu Gane nu e numai nuvelistică atunci când (în *Comoara de pe Rarău*) înregistrează: „Dela un loc Costin nu mai putu face nici un pas înainte. Cărarea era ruptă în două. O răpă înfricoșată sta deschisă dinaintea sa... Atunci el se crezu pierdut. Având în față și'n stânga răpa, în dreapta zidul, ...el se încleștă cu amândouă mâinile de-o rădăcină de brad...” Și deci: „călăuzul scoase din traistă o funie lungă, legă pe Costin deacurmezișul trupului și luând celalt capăt în mână își făcu semnul crucii și apucă deadreptul pe păretele muntelui.... Costin văzându-se... ridicat în sus în mijlocul unei furtuni care urla a moarte în urechile lui și sprijinit numai în funie, deasupra unei adâncimi de câteva mii de picioare, pe marginea căreia se legăna... ca limba unui ornic, simți tot sângele amorțindu-i în vine și un val negru i se puse pe ochi...”

Câte alte similare mărturii despre semețele noastre piese turistice *Pietrele Doamnei* se cer înmănușiate într'un album închinat Bucovinei turistice!

Simpatika tovărășie a unui distins prieten din sala de concert și oarecum cicerone al regiunii, știutor și de alte cărări curgătoare de pe Rarău la vale, ne însenină și mai mult vulturescul coborîș peste infinitele tălăzuri cari te desmărginesc peste tot largul zărilor... Un vultur rotește în cercuri largi, blagoslovind cu rare bătăi de aripi albastra țipenie de sus și vasta verzuie învălurare de jos. La orizont undoirea măgurilor se scrie în linii atât de moi și dulci, de parc'ar sta să scrie: MOLDOVA...

Doi sprinteni plăieși, ridicând coasta, pe-o cărăruie de-alături, sub noi, sporovălesc la fel de sprinten și din gură. Și, ascuțându-ți bine urechile, ești răs-răsplătit prinzând din sfătoșenia lor un crâmpel ca acesta:

— Ia, un buclucaș! Strecură țânțariu și'nghite harmasariu!

— Vezi-bine, că doar păduchele, după ce se satură, apoi mai iese și'n frunte...

Și iată-ne pe locul unde-a stătut ctitoria atât de mușatinescului Petru Rareș și unde-o cucernică cruce de piatră, cam părăgănită azi, glăsuiește de acum două decenii: „Această s. cruce s'a [rădăcat de submenații creștini ortodocși] din Câmpulung în [amintirea s. mănăs.] tiri cu hramul s. Ioan [Bogoslov, zidită pe] acest loc de Voievodul [Petru Rareș la în-] demnul soției lui Ele-na Doamna în anul [Domnului 1541] și s'a sănșit de preo-[tul Vespasian Cor-]vin la 10 Iulie 1912”.

Dărul Vespasian „Mateiaș Corvinul”. cum îi ziceam noi, acela care, cu bucovineană îndrăzneală, în plină șezătoare publică, o înfrunta pe-o protagonistă a Teatrului Național din Cernăuți cu așa persistentă, când dumiaei, cu mucalitul Teodor Speranță din țara *popilor*, lua în derădere, în Bucovina, țară a preoților, cele bisericesti, încât, întru cea mai penibilă impresie a prezentilor, respectiva doamnă a fost nevoită să-și suprima exhibița „artistică...”, recitalul declamatoric...

Cum te năpădesc deodată amintirile, ducându-te până la Duzii care dorm în țințirimul Horecei!

Iar povestea acestei foste ctitorii a lui Petru Rareș ne-o mai întregim din altă pisanie, pe care, în altă hoinărie a noastră, la 10 August 1933, o cetiam chiar la Schitul Rarăului, în vorbareța tablă de bronz (lucrată la

Fabrica V. V. Răscanu, București 1915), că adică: „Această Sfântă Biserică A Schitului Rarău Care După Spusa Bătrânilor A Fost Făcută În Dosul Muntelui Rarău În Locul Sihăstiei Mai Vechi A Câmpulungenilor, De Cătră Petru Rareș Voevodul-Moldovei, La Anul 1541, Întru Aminti-rea Pribegiilor Sale Dintre Întăia Și A Doua Lui Domnie Mu-tată Fiind După Răpirea Bucovinei Dincoace De Pietrile-Doamnei Prin Stăruințele Ieroshimonahului Sisoe, S'a Sfințit La Anul 1800 Cu Hramul Adormirea Maicei Domnului Bucurându-se De Ajutorul Și Ocrotirea Familiei Balș.

Majestatea Sa Regele Carol I După Cumpărarea Moșiei Broșteni De La Familia Balș În Anul 1877 Cu prilejul Venirei Sale La Schit În 12 Iunie 1883 A Orânduit Să Se Facă Repararea Și Întreținerea Acestui Sfânt Locaș De Cătră Administrația Moșiei Regale Broșteni Pentru Pomenirea Sa +++ În Anul 1914 Acest Schit A Fost Din Nou Reparat Cu Binecuvântarea I. P. S. S. Mitropolitul Pimen Al Moldovii Și Sucevii +++.

Iar „mutarea” Schitului Dodul — evident, mai mult simbolică sufletească, decât materială — merita să fie făcută chiar numai pentru faptul că *dincolo*, pe cealaltă față a Muntelui *crima* istorică putea fi ținută: „Răpirea grădinii” !...

Prof. univ. Dr. Leca Morariu

3 Capitole de sinteză din istoria bisericii române

1. Originea și vechimea creștinismului la Români

Biserica strămoșească ortodoxă a fost, în cursul veacurilor, altarul viu prin care s'a oțelit sufletul Românilor de pretutindeni. Spre deosebire de alte neamuri din Europa, neamul românesc e creștin chiar de când s'a zămislit ca națiune aparte. Deaceea, cine a fost Român în cursul veacurilor a fost totodată și creștin, iar acela dintre Români, care a încetat de a fi creștin, a încetat, în curând, a mai fi și Român, căci sentimentul dragostei de credință sau lege strămoșească a fost totdeauna pavăza de apărare și cheazășia de existență sau viață a poporului românesc.

Dacă ar răsfoi cineva scrierile cromaticarilor sau ale istoricilor, spre a afla vreo mărturie istorică precisă despre timpul și modul încreștinării poporului român sau despre o personalitate care ar fi săvârșit acest fapt, s'ar osteni în zadar, căci nicăiri, între mărturiile vechi, nu se spune ceva pozitiv, cum se știe acest lucru referitor la celelalte neamuri.

Această lipsă de mărturie dovedește îndeajuns, că creștinismul nu s'a introdus la populația daco-romană de pe ambele maluri ale Dunării în acelaș mod sau pe aceeaș cale ca la alte popoare, într'un timp anumit și de o persoană anumită, istorică.

De fapt răspândirea creștinismului la Români este un proces de mai multe secole, ca și formarea etnică a poporului român, prin contopirea elementului dac sau trac băștinaș cu elementul roman, colonizat. Încreștinarea poporului român s'a făcut concomitent cu formarea sa etnică, iar *timpul formării etnice a neamului românesc este sec. II. până după sfârșitul sec. VI. și tot această epocă este și timpul încreștinării sale.*

Leagănul nașterii sau formațiunii etnice a poporului român sunt, fără îndoială, cele trei provincii mari de pe ambele maluri ale cursului inferior al Dunării: Moesia, la sudul Dunării, Panonia și Dacia Tralană, la nordul acestui fluviu. Atât în provinciile latine din sudul cât și în cele din nordul Dunării, creștinismul a început a se răspândi în secolele II și III după Hristos, în mod lent și sporadic, mai întâiu între elementul etnic roman din cetăți și din jurul lagărilor militare, prin *misionari anonimi*, îndeosebi *ostași creștini* din legiunile romane, recrutați din toate provinciile romane ale imperiului, afară de Italia. Acești ostași creștini, își aveau obârșia mai ales în provinciile romane din Asia Mică, încreștinate încă în sec. I. De pe la începutul sec. IV., îndeosebi dela începutul domniei împăratului *Constantin cel Mare* — născut chiar în Moesia Superioară, în orașul Naissus (azi Niș) — care dă în anul 313, la Milano, edictul de toleranță



religioasă, favorabil creștinilor, creștinismul începe a se generaliza tot mai mult și mai repede în întreaga Moesie și în celelalte provincii sud-dunărene, iar Biserica creștină se organizează, în mod înfloritor, în mai multe episcopii.

Acest proces de încreștinare se poate considera ca încheiat la sfârșitul sec. IV-lea, documentele oficiale ale Bisericii creștine atestând, pentru acest timp, un mare număr de episcopi, cu reședințe în orașele mai însemnate, înșirate pe tot cuprinsul inferior al Dunării. De aceste episcopi depindeau și locuitorii creștini din stânga Dunării.

În Dacia Traiană, în sec. II. și III., creștinismul s'a răspândit, ca și în sudul Dunării, mai întâiu în mod sporadic și lent, prin ostași romani, recrutați din provinciile romane unde creștinismul se răspândise deja în sec. I., și prin veterani-coloniști, rămași în Dacia după terminarea stagiului militar obligator.

Până la anul 271, creștinismul nu s'a putut răspândi pe față, în Dacia Traiană și nici nu s'a putut întreprinde o acțiune oficială pentru încreștinarea locuitorilor ei. În epoca de 165 ani, cât au stat legiunile romane în Dacia Traiană, creștinismul a mai fost propagat și întărit încă și de misionari sau propagandiști din centrele creștine latine de pe malul drept al Dunării. Despre existența acestui creștinism, în mod sporadic și neorganizat, în Dacia Traiană, în sec. II și III. după Hristos, ne mărturisesc afirmațiile scriitorilor bisericești, Iustin Martirul († 165), Tertulian († 240), și Origen († 254), apoi inscripția pietrei funerare creștine, aflată la Napoca (Cluj), datând din prima jumătate a sec. III., ca și pietrele funerare creștine, descoperite la Potaissa (Turda).

Adevărul despre răspândirea timpurie a creștinismului dela Romani, prin Romani și în limba latină, la strămoșii noștri, încă înainte de contactul cu Slavii, îl constituie fenomenul filologic din terminologia noastră religioasă, în care toate noțiunile fundamentale din domeniul religiei și Bisericii noastre creștine sunt de origine latină. Aceste cuvinte creștine de origine latină-romanică, existente în tezaurul limbii române-romanice dovedesc, că străbunii noștri, chiar de atunci se numeau *creștini* (crestiani), spre deosebire de *păgâni* (pagani), se *rugau* (rogare), lui *Dumnezeu* (Domine Deus), aveau *biserici* (basilicae), cu *altar* (altaria), *cruce* de *închinare* (crux, inclinare), aveau *preoți* (presviteri), cari *botezau* (baptizare), *comunicau* (comunicare), *cununau* (coronare), *comăndau* (comendare), aveau *cimitire* (coemeteria), cu *morminte* (monumenta), *țineau sărbători* (dies servatoria), ca *Duminecă* (Dies dominica), *Floriile* (floralia), *Paștele* (pascha), *Rusaliile* (rosalia), și posturi, ca *Păresimile* (Quadragesima), și așa mai departe.

Generalizarea creștinismului în Dacia Traiană, adică răspândirea lui și în mulțimea populației rurale, începe abia după retragerea legiunilor romane la sudul Dunării în stăpânirea politică a Goților și apoi, pe rând, a Hunilor, Gepizilor, și Avarilor. Creștinii din Dacia Traiană, n'au mai fost împiedecați în exercitarea și propagarea credinței lor, încât numărul lor începe a crește tot mai mult, îndeosebi după edictul împăratului Constantin cel Mare. De această situație favorabilă a Bisericii creștine în imperiul roman, îndeosebi în Moesia și Scitia minoră, profită tot mai mult creștinismul din Dacia Traiană, care întreține și după anul 271 legăturile cu

provinciile surori din sudul Dunării. Chiar împăratul Constantin cel Mare face un pod de piatră peste Dunăre, la Celei, spre înlesnirea comunicației peste fluviu și trimite o armată în Muntenia.

Din timpul stăpânirii Goților asupra Daciei Traiane (271-375), se păstrează numele episcopului Teofil al „Gothiei”, care a participat la lucrările sinodului I ecumenic (325), ca și numele unor misionari, cari au propovăduit credința creștină în această provincie, mai ales între barbarii germanici de aici: Ulfila, Audius, Sava Gotul și Nichita Martirul. În timpul dominației Hunilor (375-453), e cunoscut cel mai important misionar creștin al strămoșilor noștri Daco-romani, episcopul Nicetas din Remesiana, în Moesia superioară, numit și Nichita Romanul, de origine daco-romană, om învățat și distins scriitor bisericesc. († 420). Nicetas a predicat, în limba latină, pe ambele maluri ale Dunării, timp de aproape o jumătate de veac, iar faptele sale au fost slăvite în versuri de amicul său, episcopul Paulin din Nola.

La generalizarea creștinismului în Dacia Traiană au mai contribuit și factorii de natură politică și economică.

Astfel în epoca dominațiunii Goților (271-375), Hunilor (375-453), Gepizilor (453-568) și Avarilor (568-803) asupra Daciei Traiane, barbarii, fac numeroase incursiuni războinice în dreapta fluviului, spre a jefui orașele înfloritoare din imperiu. La întoarcere aduc cu sine nu numai o pradă bogată de avuți materiale, ci și numeroși *captivi*, dintre cari cei mai mulți erau deja creștini. Între acești captivi, unii cu originea etnică și limba comună latină, vor fi fost și clerici-misionari, cari vor fi continuat a predica Evanghelia la populația din Dacia, a cărei limbă nu mai trebuiau să o învețe, cum au fost cazul cu misionarii printre Goți. Fenomenul generalizării creștinismului în Dacia Traiană s'a realizat mai ales în timpul Hunilor căci captivii, de regulă rămăneau în Dacia bogată, unde aflau și frați de acelaș sânge și condițiuni de viață mai ușoare și mai tihnite, după-și plăteau tributul, decât în țara lor de obârșie, care devenise teatru de războiu și de jafuri din partea barbarilor năvălitori, pentru că atât Hunii, cât și mai târziu Avarii, după încasarea tributului, erau indiferenți față de credința religioasă și individualitatea etnică a supușilor lor. Au mai contribuit și *Romanii refugiați* din imperiu, plătind un tribut mai ușor decât mulțimea dărilor din imperiul roman decadent.

Factorul *economic* constă în tributul ce se plătia barbarilor de populația orășenească în bani, iar de cea dela sate, păstori și plugarii, în natură. Orașele fiind mai accesibile și mai ispititoare, erau mai adeseori călcate și stoarse de bani din partea barbarilor, ba de multe ori chiar jefuite și distruse. Astfel populația orășenească cu vremea sărăcește și plata tributului devine foarte grea și mult mai apăsătoare decât dija populației rurale. Astfel orășenii în parte mare, părăseau orașele lor sărăcite și decăzute și se așează prin satele dace, amestecându-se cu populația rurală. Astfel s'a înlesnit contopirea elementului etnic roman cu cel dac. Acest amestec a fost în folosul răspândirii generale a creștinismului din Dacia, căci elementul roman și creștin, venind în atingere cu elementul dac, a influențat și asupra vieții sufletești și religioase a Dacilor păgâni, în sens

creștinesc, formându-se astfel un popor nou, dar în același timp și un popor creștin.

În timpul Gepizilor (453-568), stabilindu-se raporturi federale cu imperiul roman, legăturile dintre nordul și sudul Dunării devin mai înlesnite și mai vii, iar creștinismul se poate întinde sub influența și cu concursul Bisericii creștine sud-dunărene, Gepizii, trecuți la arianism, au fost toleranți față de credința creștină ortodoxă a strămoșilor noștri. După distrugerea puterilor lor politice, se destramă și arianismul lor. Strămoșilor noștri le-au lăsat ca moștenire unele credințe religioase superstițioase și datini, resturi din păgânismul german nordic, care dăinuiesc și azi în viața sufletească a poporului românesc, cum sunt îndeosebi credințele în „iele” și „știte”.

În timpul stăpânirii Avarilor (568-803), se așează în ținuturile noastre și Slavi. Pe la începutul sec. VII-lea, cei mai mulți dintre Slăvi trec Dunărea și se stabilesc pe teritoriul imperiului bizantin, în vechea Moesia sau în Bulgaria și Sârbia de azi. Acei dintre Slavi, care rămân pe teritoriul fostei Dacii Traiane, sunt asimilați de strămoșii noștri, superiori acestor barbari slavi și prin număr și prin civilizație.

Prin așezarea Slavilor în Moesia, populația traco-romană sau stră-română de aici este scoasă din locurile vechi și împinsă parte mai spre sud, în Balcani, parte spre nord, peste Dunăre, în Dacia Traiană, parte spre apus, înspre Croația și Istria. Venirea și așezarea la nordul Dunării a unei numeroase populații romanice de peste Dunăre a sporit și întărit populația daco-romană de aici, asigurându-i mai departe existența etnică și ajutându-i să asimileze mai repede și mai desăvârșit pe Slăvii rămași aici.

Prin acest act al emigrării populației romane și creștine din sudul Dunării în fosta Dacie Traiană, după așezarea Slavilor în Moesia, se desăvârșește și se termină și procesul de formațiune etnică a poporului român din România și totodată procesul său de încreștinare.

Deci din sec. VII-lea, adică din timpul absorbirii Slavilor, poate fi vorba în istorie de un popor român, cu individualitate proprie și tot atunci se termină și procesul de încreștinare a poporului românesc din fosta Dacie Traiană.

Românii sunt astfel nu numai cel mai vechiu popor dintre neamurile care ne înconjoară în această parte din sudul Europei și cel mai vechiu stăpân al pământului României, dar și *cel mai vechiu popor creștin* și purtător al civilizației vechi creștine și romane, din care s'au adăpat apoi toate celelalte popoare, care au venit mai târziu în această parte, trăind până azi în jurul țării noastre.

Prof. Univ. Dr. Simion Reli

(† 10-X-1945)

Dela Facultatea de Teologie din Suceavă

(Va urma)

Hristos și pseudo-știința

(Din problema sensului vieții omenești)

I

În istoria gândirii umane există probleme pe care mintea omului mereu le va cerceta, căutându-le dezlăsurarea, probleme față de care mintea noastră cercetătoare nu poate, să rămână nepăsătoare, aceste probleme alcătuind însă baza cugetării și a existenței noastre. Ele sunt:

a) Care-s bazele veșnice ale vieții?

b) Care-i rațiunea ei de a exista?

c) Care-i valoarea ei finală? — astfel zis: De unde-i lumea și care-i sensul existenței ei? De unde vin și încotro merg? Deci, care-i scopul și sensul existenței mele?

În timp, aceste întrebări fundamentale au căpătat răspunsuri multe și variate. Întreaga istorie a gândirii și a vieții umane este arhiplină de rezoluții, puse de gânditori, pe mărimea dorințelor vitale ale ființei umane de a-și afla sensul și scopul vieții.

Răspunsurile izvorâte din experiență și convingere, formează acea concepție despre lume (Weltanschauung), care determină în viață o atitudine și comportare practică-morală, corespunzătoare.

În adevăr, nu numai omul sensibil moralicește, dar și acela care cât de puțin este conștient, se interesează de lumea înconjurătoare, de varietatea vieții, de enigmele și tainele ei, toate luate sub prisma sensului existenței. Omul mereu caută acel *ratio* al existenței, în virtutea căruia îi posibilă și admisă existența, dar care, în același timp, dă sens conținutului activității noastre, întreprinderilor și năzuințelor firești.

Pretutindeni noi căutăm sensul și armonia întru toate. Gолurile din viață sau lipsa unei idei centrale, coordonatoare, idee care să numească totul, sau neclaritatea principiului cu ajutorul căruia vrem să formulăm un sistem de cunoaștere cu sens și bine încheiat — toate aceste și altele asemenea, deopotrivă neliniștesc și tulbură mintea ființei umane; căci noi stăruim nu numai să cunoaștem, adică să acumulăm o anumită cantitate de cunoștințe despre univers și viață, ci, pe lângă aceasta, dorim și căutăm cunoașterea cea *ideală*, adică o cunoaștere unde cele mai mici detalii ale vieții să stea la locul lor bine determinat în sistemul general de viață, unde cea mai mică scânteie a cunoașterii să fie concepută ca o reflecție a unicului Soare, care luminează, în chip multilateral, întregul plan al universului.

Iar acest fapt apare, nu ca o simplă curiozitate, ci ca o cerință fundamentală a sufletului uman, căci de rezolvirea ei depinde, în întregime, caracterul moral al *eului* omului, precum și felul lui de comportare în viață.

Nu este nici setea atotștiinței, care are în vedere mai mult cantitatea, ci este o *tendință din interior* a conștiinței omului, o poruncă structurală a ființei lui de a afla justificarea manifestărilor lui, precum și a *eului* (micro-cosmosului) care acționează în acest cosmos, ca într'un mediu de dezvoltare. În însăși natura psihică a omului se află tendința arzătoare de a căuta și realiza *idealul demn de existența lui*.

Deci: de unde-l lumea și care-l rostul existenței ei? Cine sunt eu și pentru ce trăiesc? — sunt problemele cele mai principale ale vieții noastre. Ori de vrem sau nu, aceste probleme îl însoțesc pe om pretutindeni... Și în viața noastră, orice acțiune sau realizare se consideră a fi importantă și însemnată numai în măsura în care acestea înlesnesc sau ajută rezolvirea acestor probleme fundamentale.

Se pot creta, în mod artificial, *substituirii* și adevărate: cerințele generale ale vieții să fie *înlocuite* cu retrairi ale momentului, sau să fie *limitate* cu o singură latură a vieții, de ex. științifică sau social-politică, sau, în cele din urmă, să se creeze o atitudine *indiferentă* față de aceste probleme. Acest fapt îl posibil; să fugă însă cu desăvârșire de ele, nu este cu puțință omului, după cum nu este cu puțință să-și schimbe însăși structura firească a sufletului său. Mai devreme ori mai târziu aceste probleme, cer și mai multă intensitate, vor apare din nou, cerând o rezolvare, un răspuns logic și rațional..., căci cum pot lucra dacă nu știu pentru ce? Cum pot trăi, dacă nu aflu sens existenței mele?

„Aproape toate dramele omenești, pe care le cunoaște pământul, dacă am putea pătrunde în cauzele lor interioare determinate, în cele din urmă vom constata că ele se datoresc neputinței minții noastre de a deslega în mod satisfăcător „problema cea din veac“ (Prof. Capralov: „Problemele veșnice și știința pozitivă“ 1916).

Dacă întâlnim oameni în adevăr fericiți, apoi aceștia sunt acei cari au deslegat taina aceasta, recunoscând și mărturisind pecetea înțelepciunii dumnezeiești în fiecare atom din univers, și au aflat răspuns la întrebările, fundamentale: Lucrez — știu pentru ce! Trăiesc — știu pentru ce! Calea vieții lor este clară și senină, reliefându-se nu numai liniile apropiate, dar și ultimele perspective, care se unesc cu orizontul veșniciei; ceva mai mult: este înțeleasă și veșnicia și locul lor în această veșnicie, care fapt și-i determină a fi totdeauna activi și plini de bucurie și vioiciune.

Din contra va fi cu acei cari n'au un răspuns satisfăcător la aceste întrebări, umblă pe dibuite și se agață de lucrurile trecătoare ca de ceva absolut.

De aici rezuită că omul poate trăi — fie că este conștient sau mai puțin conștient — numai cu condiția ca „sensul veșnic, care dă dreptul de a trăi, să subsiste în orice zi, ceas și clipă a vieții“, căci „*taina vieții*, — după cum afirmă marele psiholog rus T. Dostoievski, — *constă nu în a trăi, ci în a ști pentru ce să trăiești*; deoarece fără o puternică

reprezentare sleșit, pentru ce să trăiești, omul nu va vrea să trăiască... și va prefera autonimicirea, decât să rămână în viață fără un sens, chiar dacă în jurul lui vor fi numai grămezi de „pâini“.

Fapta sinucigașului tocmai spune nu că viața nu are nici un sens, ci, că el n'a putut face legătură între existența lui pământească și chemarea-l cerească.

II

„Talna cea din veac“ a vieții omului poate fi deslegată pe două căi:

a) *Pe cale religioasă*, când la baza concepției de viață stă convingerea că „toate sunt de la El și prin El și pentru El“ (Rom. 11, 36), adică „toate vin dela Dumnezeu, Cel ce ne-a împăcat pe noi cu sine prin Iisus Hristos și ne-a dat slujirea împăcării“ (2 Cor. 5. 18). Intreaga filosofie a vieții omului, dela început și până la sfârșit, e luminată de Cuvântul lui Dumnezeu, prin care „toate se țin“ (Col. 1, 17) și „toate și în toți e Hristos“ (Col. 3, 11).

Pentru credință nu există taine, enigme și nici cântare plină de suferință, chiar dacă apostolul și ne îndeamnă „să cercetăm toate“ (I Tes. 5, 21). Cine este „însetat“, acela vine și bea „apă vie“ din Izvorul cel nesecat al Vieții, dela Iisus Hristos, *Care este Cale, Adevăr și Viață* (Ioan 14, 6).

b) Există însă și o altă cale de rezolvire, pe care o aleg cei mulți, mai ales în zilele noastre; și ea vine din partea necredinței, care nesocotind religia, se sprijină pe autoritatea științei pozitive, pe care o proclamă ateistă și afirmă că ea va da mijloacele necesare pentru a clădi o filosofie ateistă a vieții. Acum, trâmbează necredința, a trecut era dogmatismului, a credinței puerile, era metafizică și a sosit timpul rațiunii științiste, care posedă atotputința, precum și secretul magic care va deslega toate problemele fundamentale ale vieții și ale cunoașterii... Numai știința, eliberată de metafizica religioasă, este în stare să fie „Pedagogul omenirii“.

Aceste afirmări, înainte erau cazuri izolate, aflate prin cabinetele unor oameni de „știință“ sau la acel cu „puțină știință“, însă cu pretenție. Acum însă, aceste idei au pășit chiar și în masele poporului, deci le putem afla pe catedre, în auditorii, în cinematografe, în viața socială... toate sprijinindu-se pe „știință“.

Se naște întrebarea: poate însă știința pozitivă, fie cât de înaintată, pe care se sprijină necredința, să dea omului o dezlegare satisfăcătoare și liniștitoare a tainelor vieții și în special — talna existenței omului?

Acesta constituie, propriu zis subiectul lucrării noastre. Însă înainte de a da un răspuns, trebuie să menționăm deosebirea distinctă între *știința cea reală și adevărată și știința cea falsificată sau pseudoștiință*.

Știința despre univers și viață, în înțelesul propriu, este o lucrare concentrată a rațiunii umane colective, care cercetează natura, legile ei și raportul dintre acestea; este cea mai nobilă manifestare a geniului uman, care tinde să dea la o parte „zavesa“ lumii ca să privească tainele vieții universale și să înțeleagă însemnătatea acestora. *Obiectul* ei este complexi-

tatea plină de înțeles a cosmosului. *metoda* ei este analiza precisă a materialului dat de simțuri, *idealul* ei este de o aduce la o unitate întreaga varietate a fenomenelor lumii și în sfârșit — *înfașurarea ei morală* este — obiectivitatea deplină și nepărtinire. Ca urmare, știința este streină de servilism și nici nu caută în fața vreunui partid, ci caută numai adevărul.

Această știință se deosebește de *filosofia științistă* care folosește autoritatea și mărturiile științei pentru scopuri ce stau dincolo de liniile științei adevărate. Această folosire a resurselor științifice poate fi făcută și bine, dar și rău, îndemânatec și neîndemânatec, conștiincios și tendențios. Când se folosește rău, neîndemânatec și tendențios — indiferent dacă acest lucru îl face chiar reprezentanții științei sau popularizatorii ei — se face științei un mare rău: o forțează să vorbească cu un grai strein și se sancționează cu numele ei idei nu numai hipotetice, dar și vădit false. Fie că se face acest lucru în vederea unui fanatism teoretic sau practic — luându-se din sfera științifică numai ceea ce convine scopului subiectiv, — fie că se face din îngâmfare științifică sau din cauza altul motiv — rezultatul este același; poporul nu capătă date precise despre știința reală, iar ceea ce capătă, apoi este un surogat de știință, care de cele mai multe ori distinge concepția de viață a multora, cari, din neprevădere, iau surogatul drept știință pură și bună... determinând pe mulți eredințioși sinceri să devină indeferenți sau chiar ateii activi. Desigur că de această folosire, precum și de rezultatul amintit, nu-i de vină și nici răspunzătoare știința cea adevărată, căci pseudo-știința nu-i egală și nici nu izvorăște din ea; pseudo-știința are alt substrat, neștiințific.

Privită în lumea cea adevărată, în rezultatele-i incontestabile și pozitive, în deducțiile-i precise, știința, în esența ei, niciodată n'a fost dușmană religiei, iar reprezentanții ei clasici, niciodată n'au pus dilema: *ori știință ori religie*.

Știința cea adevărată, spre deosebire de pseudoștiință, este modestă și precută, nu-i sgomotoasă și nici plină de aroganță. Astfel Newton geniul științei, cu o reputație mondială, vorbind despre invențiile sale, se asemăna prin sine cu un copil care jucându-se pe malul mării, l-a fost hărăzit să afle o pleticică mai netedă sau o scoică mai strălucitoare, în timp ce în fața lui stă un ocean infinit de necunoscut. După ei, știința a mers mai departe, făcând descoperiri uluitoare, ajungând până la energia atomică. *Fizica și chimia* contemporană au vădit minunile vieții, părând că ar înlătura chiar și supranaturalul... determinând mintea multora să respingă gândirea religioasă. *Astronomia* caută să cuprindă infinitul făcând ca spațiul cosmic și mecanismul lumilor cerești să devină accesibile școlarilor. *Biologia, fiziologia și anatomia* au explicat viața în cele mai mici amănunte, încadrată în procesul planificator al întregului, etc. Pare că idealul științific este foarte aproape, iar imnele pe laudă umplu pământul.

Cu toate acestea, din lagărul acelor care dețin cu adevărat autoritatea științifică, mai ales în zilele noastre, se aud voci pesimiste, voci cari fac apel la cumințenie și dreptate în ce privește prețuirea și folosirea perspectivelor progresului științific.

„Nol ne aflăm încă la răsăritul zorilor științei“, declară aceștia. Sfera necunoscutului se mărește odată cu nolle invenții, iar enigmele vieții

devin și mai profunde, în fața cărora știința stă neputincioasă și desnădăjduită. Aceasta în domeniul științelor naturale. Dar încă în fața problemelor din domeniul psihologic sau filosofiei vieții?!

Din punctul de vedere al valorificării cunoașterii științifice pozitive al metodelor și conținutului, ni se vedește, în mod clar, că știința pozitivă nu poate ajuta prea mult omul în aflarea unei concepții integrale a vieții; ba chiar ea îl părăsește tocmai acolo unde este nevoie de răspunsuri categorice și pe deplin concordante între ele, iar filosofia atelstă, care oferă răspunsuri în numele științei, își asumă un rol necorespunzător și vâd t fără de nădejde. Acest lucru îl putem constata când controlăm valoarea afirmărilor cunoașterii științifice și filosofice în vederea formării unei concepții de viață.

III

Calea pe care merge cugetarea noastră spre a-și forma o concepție de viață, aproape că este una și aceeași la toți; etapele ei ne sunt accesibile. Ele pot fi observate pe linia ce o ducem dela *eul* nostru în contrastare cu lumea materială.

De prima dată observăm că raportul conștient față de lume începe mai întâi prin *actul de constatare* (se pune pe sine alături de lume), eu și lumea. Sentimentul de față ce apare în asemenea moment este sentimentul măreției universului, în fața căruia omul ajunge la afirmarea: eu sunt vierme față de imensitatea colosală a mecanismului și legilor cosmice.

Însă acest sentiment nu este absolut. Momentul următor în procesul cunoașterii lumii și a vieții este reacțiunea: acțiunea de *contrastare*, a se opune universului, rezultatul cărei acțiuni este conștiența că eu sunt un fenomen deosebit în această organizare cosmică, și că sunt cu mult superior prin a mea libertate spirituală și mai ales prin capacitatea mea de a mă simți în opoziție cu forțele oarbe și că nu sunt un rob supus și iresponsabil, al lumii, ci sunt un agent de sine stătător, sunt stăpânul ei. Supus, în chip inevitabil, multor legi naturale ale vieții, și a mecanismului fatal al naturii externe, — în natura spirituală mă simt înzestrat cu posibilități nelimitate de independență și creație, posibilități de a răspunde în mod activ la influențele naturii și a le combina, după a mea socoteală, având în vedere cerințele și comoditățile practice.

De aici afirmăm că „omul este o trestie, însă gânditoare” (Pascal) sau „eu sunt vierme, eu sunt rege; sunt nimic, sunt zeu” (Derjavin: „Oda omului”).

Pe baza acestor *constatări* și *contrastări* între eu și univers, cu dela sine apare întrebarea dublată: 1) despre lume, origine, esența și scopul ei și 2) despre sensul prezentului meu, legătura lui cu trecutul și despre viitorul final.

De unde a apărut lumea? se întreabă mintea omenească. Problema fundamentală, căci de rezolvirea ei — într'un fel sau altul — depinde liniștea. Interesul și energia vieții mele: a) dacă lumea a apărut la întâmplare, ca un rezultat al jocului forțelor oarbe, atunci și eu, — precum și întreaga omenire — sunt un fenomen la întâmplare; se exclude o viață înaltă,

rațională. b) Dar dacă lumea este gândul realizat al Puterii Supreme, atunci eu — ca și omenirea — sunt realizarea rațiunii, iar viața capătă sens, la fel și întreaga mea activitate.

Mergând mai departe pe linia acestei cugetări, ne întrebăm de *organizarea universului*. E o întrebare ce izvorăște tot din interior, deoarece de acest răspuns depinde, iarăși, felul atitudinii mele față de existența mea individuală; sau admit că lumea se dezvoltă în chip teleologic — și atunci acțiunile mele în viață capătă o îndreptățire, sau admit mecanismul mort — și atunci lumea ca și eu nu suntem decât o enigmă chinuitoare sau o nedreptate strigătoare la cer.

Continuându-și drumul, cugetarea noastră ajunge la problema valorii sufletului omenesc și a raportului lui față de scopurile cosmosului și se oprește în fața celei mai vitale probleme: *destinația ce o are omul în lume*, ca individ. Că are o *destinație excepțională*, nimeni nu poate contesta; și aceasta din momentul când își analizează privilegiile naturale în comparație cu fenomenele altor orânduiri ale vieții: atributul de superioritate intelectuală reesă cu dela sine. Simțind că este încadrat, — ca fiind un amănunt material, — în planul universal, omul în același timp își dă seama perfect de bine, că el, la rândul său, include în sine întreg universul, cuprinzându-l cu rațiunea sa și organizându-l. „Eu sunt rege”, spune cu drept cuvânt, poetul.

Dar într-o măsură și mai mare trezește conștiința și cugetarea omului, *caracterul moral al personalității umane*; atunci când omul își înțelege viața ca un eroism moral sau al existenței, valoarea cărui eroism se determină de porunca datoriei morale. De ce sunt date omului privilegiile morale: în numele cui el trebuie să fie credincios datoriei, care datorie trebuie să stea la baza existenței sale?

Aici este punctul culminant al măreției omului în univers, ca personalitate morală.

Însă această poziție regească a ființei spirituale omenești, se ciocnește de un alt adevăr și anume că în viața morală omul este condamnat la o adâncă tragedie spirituală: armonia ce o caută pretutindeni, existentă în lumea naturală, — în domeniul moral este tulburată: „nu fac binele pe care-l voiesc, ci fac răul, pe care nu-l voiesc” (Apost. Pavel în epist. Rom. 7, 19). De aici rezultă alte probleme: *De unde-i răul? De ce există răul, păcatul și moartea?* De ce există lacrimi, suferinți neispășite și neîndreptățite? Virtute asuprită? La ce mi-e setea nepotolită de cele înalte și curate, când în calea realizării întâlnesc atâtea luptă aprigă, și de multe ori fără succes, cu fenomenele triviale a unor vicii întunecate? Cui să te plângi, pe cine să întrebi de sensul sau enigma acestui desacord? Ori toată încurcătura aceasta, numită viață, nu-i decât un „vodevil diavolesc”? Idealul binelui, armonia morală — poate nu sunt decât o iluzie bolnăvicioasă a duhului?! Dacă da — atunci totul nu-i decât o taină de nepătruns, iar existența însăși a sufletului omenesc nu-i decât unul din momentele unei amăgiri mari și fără sens, în care omul este atras cu forța să participe, fără să-și cunoască rolul. Dar dacă nu-i iluzie, atunci carei sinteza, în care toate contradicțiile rațiunii și ale cunoștinței vor afla adevărata lor lămurire?!

...Și în această cale ce o străbate omul în creșterea-i internă, în tendința arzătoare de a se înțelege pe sine și locul său în univers — ce poate primi omul dela știință?

Repetăm: știința nu-i dă și nici nu-i poate da omului tocmai lucrul cel mai important și anume: înțelegerea clară a principiilor și a cauzelor finale ale existenței. Și cine, în încercările sale de a se cunoaște pe sine în fața eternității, se va sprijini numai pe științele pozitive sau pe doctrinele filosofice a comentatorilor atei, acela riscă a nu ajunge niciodată la scopul dorit sau va trece pe alături.

Prof. B. Răduleanu

(Va urma)

Procesul de descreștinare a filosofiei moderne*

Filosofia modernă streină

A vorbi despre o descreștinare a filosofiei moderne, subînțelegând o despoiere de întreg complexul de realități doctrinale care fac podoaba și valoarea unică a religiei creștine, înseamnă a folosi noțiuni care nu se acoper în întregime cu conținutul lor. Conținutul creștin de prea adesea ori nici nu există în filosofia modernă, iar diferitele terminologii uzitate rămân descoperite de orice realitate.

Filosofia modernă, deși s'a desbărat, cu voia reprezentanților săi iluștri, de orice apartenențe spirituale și morale cu religia creștină, totuși circumstanțele sale de naștere au fost creștine.

Filosofia modernă s'a născut, adică, în mijlocul unei lumi de mult încreștinată, în mijlocul unei societăți ce viețuia după principii morale creștine, în mijlocul unei familii ce respecta tradițiile creștine, în sfârșit chiar promotorii săi de marcă aparțineau, prin naștere sau botez, unei familii creștine, sau unei Biserici dominante creștine.

Filosofia, care-și scotea capul său plin de idei originale asupra lumii și omului, era o filosofie încreștinată. Această filosofie nu trebuia să se sbuciume prea mult cu chinul cunoașterii, ori cu greul existenței, spre a fi și o filosofie creștină...¹

Promotorii săi nu au preferat însă, totdeauna „limanul cel neînvișor” al credinței, ci au căutat cu orice preț o originalitate personală și subiectivă, care nu se poate ivi nicidecum pe ogoarele înșorite doctrinale ale creștinismului.²

Tendința cu orice preț spre originalitate este prima cauză a îndepărtării filosofilor de pe pozițiile stabile ale religiei creștine, spre cele mai obscure teorii și sisteme personale de gândire și viață.

Cauza secundară a îndepărtării și înstrăinării filosofiei de binefacerile gnoșeologice și soteriologice ale religiei creștine este puțină credință și puțină cunoaștere a acestei doctrine și vieți.

Nicidecum multa cunoaștere și intensă praxă a doctrinei și vieții creștine, cum sunt îndemnați unii sau alții să creadă.³

* Fragment din „Coordonatele filosofiei creștine”.

1 Cf. J. Hering, *Phénoménologie et philosophie religieuse*, Strasbourg, 1925, p. 6.

2 Vd.: P. Ortega, *Philosophie de la religion*, Paris, 1938, p. 10. sq.

3 Vezi: M. Blondel, *Le problème de la philosophie catholique*, Paris, 1932, p. 7. sq.

Filosofii cu tendință de inovație și originalitate nu cunosc, în amănunt și în întregime, niciunul, religia creștină, o cunosc numai cei ce din sbuciumul și titanismul lor idealist și luciferic au ajuns să se odihnească între hotarele acestei religii, fără gustul amărui și faustic al noutății cu orice preț.

Cei ce se rătăcesc însă, tot mai mult, aceia nu cunosc creștinismul cu toate puterile sale de gândire și de viață, cu toate resorturile sale intime de mulțumire sufletească, cu toate capacitățile sale necuprinse de pace și odihnă pământească... Aceia caută și scormonesc mintea și realitatea văzută după mereu alte deosebiri ale omului de Dumnezeu, după mereu alte înstrăinări ale sufletului nostru de nemurirea sa pozitivă...

Se poate atunci afirma, fără teama unei neînțelegeri, că filosofia modernă suferă un proces de descreștinare, chiar dacă n'a fost o filosofie integral creștină.

Acest proces de descreștinare este evident în istoria filosofiei moderne, deși nimeni nu și-a oprit ochii minții cu interes asupra lui.

Tot mai mulți filosofi moderni se scutură de orice afirmațiuni spiritualiste creștine, tot mai multe sisteme filosofice sunt acreștine, complet descreștinate — la cele ce luptă fățiș contra creștinismului nici nu reflectăm, căci se dovedesc singure —, sau pe care de a se descreștina, gândirea și viața modernă tot mai sărace sunt de realitățile pozitive ale învățăturii Domnului și Stăpânului nostru Iisus Hristos...

Procesul de descreștinare este prea evident, spre a fi tăgăduit de cineva....

Cândva filosofia își făcea un punct de onoare în a se preocupa de problemele insolubile pe cale umană ale religiei creștine, orice filosof, care se respecta, dedica din activitatea sa o parte respectabilă soluționării acestor probleme, orice sistem filosofic, definitiv conturat, cuprindea pe sute de pagini soluții și rezolvări teiste și spiritualiste.

Pentru a ilustra aceste afirmațiuni să nu ne îndepărtăm prea departe în trecut, nici să nu ne pierdem în amănunte prea mici în prezent, ci să ne oprim la câțiva corifei ai filosofiei mondiale.

Preocupările lor, soluțiile lor, sistemele lor, vor fi edificatoare, chiar și atunci când ele se vor îndepărta de pe pozițiile creștine, totuși ele vor demonstra un chin secular cu greul cunoașterii realităților religioase.

Filosoful *Immanuel Kant* este tipic în această privință.¹

Lupta lui cu religia creștină, cu Dumnezeu și cu nemurirea sufletului, este de-a-dreptul titanică. Acest filosof nu ignoră proporțiile problemelor, importanțele rezolvărilor, perspectivele orientărilor, el întâmpină curajos chestiuni filosofice insolubile de veacuri, nu înlătură greutatea din calea minții sale geniale, nici nu înconjoară locurile obscure.²

Dumnezeul lui Kant, necuprins și nepriceput de rațiunea teoretică, există din punct de vedere practic, exercitându-și preorogativele sale infinite, fără nicio știrbire.

¹ Vezi: Ortega, *o. c.* p. 354, sqq.

² Vezi: Gh. Grama, *Morala și religia în opera lui Kant*, Iași, 1937, p. 5.

Nemurirea sufletului, cu neputință de-a fi experimentată „la viu”, se exercită nestingherită în practica morală a unei rațiuni plină de paralogisme, când e teoretică, și de postulate, când e practică...

Oricum filosoful Kant judecă straniu pentru un creștin bun: Dumnezeu și sufletul ba există, ba nu există...

Un filosof laic însă, criticist al puterii de judecată a rațiunii, acceptă separațiunea și specificațiunea...

Creștinul, care crede, unește amândouă rațiunile întruna singură, fecundată de credință.

Din aceste multe cauze, religia lui I. Kant nu mai este o religie creștină, ci o religie între granițele unei rațiuni pure [*eine Religion innerhalb der Grenzen der blossen Vernunft*], în care Dumnezeu nu există din punct de vedere teoretic, nemurirea nu este posibilă din același punct de vedere, iar dogmele sunt absurdități și imposibilități raționale...¹

Religia practică a lui Kant are însă, toate aceste realități religioase, dar numai pentru normarea și asigurarea unei vieți morale, unei justiții temporale, etc., etc.,² ceea ce este o slabă recompensă pentru capacitățile de existență a unei religii și facultățile psihice de recepționare a ei.

Să ne mângâiem însă cu o slabă și ingrată recompensă totuși: Kant se ocupă cu religia creștină. Se ocupă, e drept, spre a o critica și a o distruge, ca niciun alt filosof din lumea aceasta, dar se ocupă... Alt filosof gigant al necredinței este *Friedrich Nietzsche*. E bine cunoscut, e la modă și ni l-am propus a-l înfățișa și pe el cititorilor noștri...

Se ocupă și el mult cu realitățile religioase, cu același tendință fanatică de distrugere și păcăgînire.

Cu Dumnezeu și cu ordinea morală duce el o luptă turbată, până ce ajunge a le socoti ca cele mai absurde și periculoase creații ale omului.³

Piedici în calea „voinței spre putere” [*der Wille zur Macht*], Dumnezeu, sufletul, ordinea morală, trebuie să dispară ca superstiții, noțiuni obscure, iar nu valori supreme. Ele împiedică pe om în a se produce după natura sa intimă, ele întârzie procesul de descătușare al omului din meschine și retrograde legi.⁴

Supra-omul [*Übermensch*] este glorificarea și apogeul acestui om nitzschean, desumanizat și descreștinizat...⁵

Nietzsche avansează, astfel, pe priporul descreștinării vieții omului modern într'un mod amețitor. Totul la el nu este decât un efort faustic spre putere, decât un sbucium păgân după satisfaceri materiale...

În „*Also sprach Zarathustra*” asistăm la cugetări de-a-dreptul uimitoare pentru clădirea unei omeniri noi, iar în „*Jenseits von Gut und Böse*” se profilează magnific și barbar supra-omul.⁶

1 I. Kant, *Religia în limitele rațiunii*, București, Probleme și Idei, 1924, p. IX sq.

2 Vd. N. Bagdasar, etc., *Antologie filosofică*, București, C. Școalelor, 1943, p. 365 sq.

3 Cf. Ortegat, o. c. p. 276 sq.

4 Cf. N. Terchilă, *Istoria filosofiei*, Sibiu, 1943, p. 253.

5 Vezi și: F. Nietzsche, *Antichristul*, trad. de G. Rareș, București 1920, p. 80 sq.

6 Cf. Terchilă, o. c. p. 252 sq.

Alt corifeu al descreștinării gândirii moderne este filosoful *Hegel*.¹ Pentru acesta cel puțin există o *religie populară*, care cuprinde revelațiile haotice ale Ideii. Această religie populară poate fi însușită de orice individ și orice rațiune, deoarece adevărurile sale sunt „fasonate” după puterea de înțelegere naturală a fiecăruia.²

Naturalul, de aceea, trebuie repus în drepturile sale, iar supranaturalul trebuie naturalizat și desbărat de toate afirmațiunile absurde ale dogmaticii creștine.³ Iată altul, deci, cu aceleași atitudini ostile împotriva religiei creștine, dar partizan cel puțin al unei religii populare.

Auguste Comte însă, vrea să desbare omenirea complet de orice noțiune vetustă religioasă. Totul, Dumnezeu, nemurire, suflet, nu sunt decât străvechi idei retrograde ale unei omeniri oprită din progres.

Condițiile elementare ale unui progres viitor cer ca omenirea să se scuture din chingile brutale ale religiei creștine.

Religia viitorului nu e mai mult religia creștină, ci *religia umanității*, care în loc de dogme are legi științifice și fenomene pozitive.⁴

Starea actuală a omenirii însă impune evoluția spre acest progres.

A. Comte acceptă, astfel, necesitatea unei actuale existențe a religiei creștine, dar o înlătură în viitor.

Dela astfel de filosofi și astfel de concepții filosofice n'a fost decât un pas spre sistemele filosofice de ultimă oră, care s'au descreștinat cu totul.

Cu ele procesul de descreștinare a ajuns la apogeul său. S'a născut, astfel, în ultima vreme, o filosofie modernă legată numai de materie [*materialism*], fără Dumnezeu și suflet [*ateism*], care se preocupă numai de immanent [*imanentism*], de existența efemeră de aici [*existențialism*, *vitalism*, *intuiționism*], sceptică și neîncrezătoare în puterile omului [*agnosticism*], susținând ca lege primordială evoluția [*evoluționism*] și drept unic criteriu utilul [*pragmatismul*], etc.

Toate sistemele acestea filosofice sunt despoiate de orice valoare religioasă, toate sunt complet descreștinate, după cum ne putem convinge, cercetându-le doctrina fiecăreia în parte.

Greu s'ar putea compartimenta toate aceste sisteme noetice pentru ușorul unei expuneri sistematice, totuși avându-se în vedere preocupările lor esențiale să le considerăm după felul cum încearcă a rezolva cele două probleme de bază ale filosofiei de totdeauna: *lumea și omul*.

Lumea și omul, sfintite de creștinism și înălțate până la treapta cea mai supremă: a îmbrățișării în sânul lor a unui Dumnezeu, cunoașterea absolută și existența absolută, căci lumea se deschide și cuprinde în sânul ei, în istorie și în spațiu, persoana divino-umană a Logosului, iar omul dă forma și făptura sa organică Domnului nostru Iisus Hristos, care Dumnezeu

1 Cf. Ortega, *o. c.* p. 183 sq.

2 Cf. I. Nisipeanu, art. *Hegel și filosofia religiei*, în *Revista de filosofie*, Vol. XVI (Serie Nouă), Nr. 3-4, Iulie-Decembrie 1931, p. 271 sq.

3 Vezi: Al. Claudiu, *Stânga hegeliană*, în *Istoria filosofiei moderne*, vol. III, p. 401 sq.

4 Cf. P. Rezuș, *Curs de Teologie fundamentală*, Caransebeș, 1942, p. 562.

preexistent fiind nu consideră știrbire în a se coborî până la chipul servului...

Lumea și omul au fost desbrăcate de aceste sisteme filosofice de orice supranatural, de orice revelațional, de orice dumnezeiesc...

Pentru *agnosticism*,¹ omul cu rațiunea sa mărginită nu poate cunoaște decât empiricul, pozitivul, fenomenalul. Mai sus decât suprafața lucrurilor el nu se poate sui, nici nu poate trece.

Această descurajare imensă în puterile rațiunii trebuia să bată cel dintâiu la porțile religiilor; din ea își va suga seva atât I. Kant, cât și toți ceilalți reprezentanți ai filosofiei de totdeauna, care au renunțat la luminile sigure ale revelației și ale credinței pentru nesigurul și imprecisul unor adevăruri relative.

Această este marea și eterna tragedie a filosofiei: *relativul* tuturor sistemelor ei, născute de mințile mai geniale sau mai puțin geniale ale reprezentanților săi iluștri.

Îndoiala și criticismul fac însă o sumedenie întreagă de victime în filosofia modernă.

Pozitivismul sau *empirismul*² iarăși nu este ceva decât un disperat naufragiu în hotărele pozitive și empirice ale simțurilor, în afara lor nu există nimic ce ar putea reprezenta vreo valoare transcendențială religioasă.

O deosebită tristețe te cuprinde în fața acestor închegări de sisteme filosofice, care înconjoară cu discreție realitățile religioase, sau le combate cu furie, pentru același scop: eliminarea lor.

Imanentismul și *fenomenalismul*, cel puțin, decretează valoarea unică a imanentului și a fenomenalului și persistența tenace în siguranța lor empirico-pozivistă.

Imanentismul, care a dat naștere unei întregi „filosofii a imanenței”, se ocupă onorabil cu elucidarea tuturor problemelor ce aparțin contingenței, vremelnicului, dar se reduce la atât.

Fenomenologia, pe de altă parte, prin reprezentantul său ilustru *Edmund Husserl* se ostenește exclusiv cu obținerea unei intuiții a esenței [*Vesensanschauung*] fenomenale, fără a evada din același imanent fad și lipsit de expresivitate.³

Un alt fenomenolog, *Max Scheler*, va transplanta teoriile lui Husserl „pe viu”, adică „la om”, aflând în sentiment originea valorilor superioare: adevărul, dreptatea, frumosul și sfințenia, așa încât va face un pas înainte în umanizarea religiei creștine și încercuirea ei între hotărele imanentului.³

Procedura aceasta este cea mai ingrătă din câte le cunoaște rațiunea umană: scoborîrea realităților imperceptibile și suprasensibile, cu necesitate, la sfera de percepere și de înțelegere rațională umană.

Cu alte cuvinte, filosofia modernă nu acceptă posibilitatea unei existențe eterogene deasupra puterilor de cunoaștere ce le are; neputința sa funciară este egală cu non existența... Cel mai mare eres rațional, cea mai

1 Vezi: Rezuș, o. c. p. 68.

2 Cf. Terchilă, o. c. p. 312.

3 *Die Stellung des Menschen im Kosmos*, Darmstadt, 1928, p. 3 sq.

mare ironie filosofică, pe care modernismul le suferă din partea acelei rațiuni, care, oarecândva, era atât de geloasă de autonomia sa...

Pragmatismul, cel puțin, este mai sincer cu puterea sa de rezolvare a problemelor de cunoaștere și de valoare, el stabilește ca unic criteriu de cântărire a tuturor realităților umane: *utilul, pragma*.¹

E drept că această concepție meschină utilitaristă se naște, în filosofie, în America, țara plină de trepidantă ardere în slujba aceluși Moloch modern, care este capitalul, dar de aici și până la a scoate tipare absolute de cântărire a realității și adevărului numai prin prisma utilului este un drum prea depărtat....

Mai întâiu, deoarece nimic nu este mai subiectiv decât utilul, deoarece chiar valorile stabilite de multă lume, în altă parte n'au nicio semnificație culturală, sanitară, economică sau morală, apoi chiar utilul acesta este el însuși variabil dela epocă la epocă și dela individ la individ.

De aici și până la a înlocui cu „pragma” valorile absolute ale religiei creștine este un drum fără sfârșit...

Mai titanic însă este lucrul rațiunii în a desbrăca omul de toate valorile absolute religioase, care alcătuiesc tezaurul cel mai de preț al vieții și al destinului său.

Aproape toate filosofiele diverse, discutate până aici, caută să se înrădăcineze și pe țarina plină de bălării a filosofiei antropologice.

Omul, cunoscutul om creat de Dumnezeu, se trezește după atâta revelație și muncă soteriologică „un mare necunoscut”, „un mare neînțeles”.

Planul pe care el trebuie studiat nu mai are nicio apartenență transcendentă, totul este scoborit la el. Soluțiile se caută numai în el, fericirea zace numai în cutele tainice ale ființei sale, destinul numai în întunecul sufletului său..

Se nasc, astfel, filosofii care nu mai trebuie să suprindă pe cercetătorul atent al fenomenului spiritual al veacului nostru.

A. Bergson [† 1940] va ancora întreaga sa filosofie în *intuiție*, o noțiune difuză instinctuală, care va încerca să înlocuiască rațiunea.

*Elanul vital*² al acestui filosof, care va da naștere *vitalismului* modern, va explica viața, iar *intuiția* instinctuală, va da naștere *intuiționismului* modern și va explica cunoașterea.³

Atât o noțiune, cât și cealaltă, sunt însă prea departe de precisiul clasic al imanenței și al fenomenalului, pierzându-se în incolorul celor mai curioase sisteme filosofice dintre câte le-a putut produce imaginația fierbinte a minții omenești.

Totuși tendința filosofiei moderne este de neconținută abdicare dela valorile absolute religioase și exilarea din cognoscibil în existențial.

1 Cf. W. James, *Die religiöse Erfahrung*, deutsche bearbeitet von. L. Wobbermin, IV Aufl., Leipzig, 1925, p. 380 sq.

2 *L'évolution créatrice*, 41 éd., Paris, F. Alcan, 1932, p. 95 sq.

3 Cf. J. Maritain, *La philosophie bergsonnienne*, Paris, 1934, p. 6 sq.

Preocupările filosofiei moderne nu mai sunt exclusiv cognitive, ele dau mare importanță, care amenință a se transforma ca totul din lumea aceasta în tiranie și absolutism ideocratic, *problemei existenței*.¹

Existența este însă, sărăcită de orice conținut religios. Religia creștină este considerată doar ca un balast pe calea rezolvărilor existențiale.

Un tragism fără pereche răsare, de aceea, pretutindeni în această filosofie modernă, deoarece rațiunea, fără lumina revelației, rățăcește în golul și în pustiul teoriilor celor mai fără de sens și nădejde...

Veșnic incertă și veșnic problematică, ființa omenească devine pentru filosoful *M. Heidegger* o adevărată șaradă. În lucrarea sa „*Sein und Zeit*” se poate observa, cel mai plastic, chinul titanic al filosofului de a se edifica asupra existenței și eșecul său deplin. Rămânerea sa într-o veșnică criză de cunoaștere și de existență este, astfel, explicabilă și perfect îndreptățită...

Din filosofia aceasta plină de extreme, de tragisme, de catastrofe și de abisale categorii a lui *Heidegger*, *Jaspers*, *S. Kierkegaard*, se va naște *teologia dialectică a crizei*, care va încerca un reviriment revoluționar, prin renunțarea la imanență și la rațiune...²

Iată ce avalanșă de necredință a stârnit la vale filosofia modernă.

Împotriva ei se va organiza o rezistență timidă din lagărul catolic, dar ea va fi înfrântă cu ușurință.

Papa dela Roma va ordona să se studieze mai intens filosofia lui *Thoma de Aquino*, așa se va naște *neothomismul* catolic, reprezentat prin *Jaques Maritain*, *Etienne Gilson*, *A. D. Sertillanges*, *Garrigou-Lagrange*, *Orestano*, *Olgiati* și alții, idei nouă vor fecunda spiritualismul clasic și se va naște *neo-spiritualismul* catolic al lui *J. Lachelier*, *E. Boutroux*, *F. Ravaisson*, *A. Fouillé*, *A. A. Cournot*, *H. Poincaré*, *A. Carrel*, ș. a., tot așa kantianismul va cunoaște o nouă și efemeră splendoare, prin revirimentul *neo-kantian* al lui *Charles Sacrestan* și *Charles Renouvier*.

Procesul de descreștinare însă va ajunge la apogeul său prin înlăturarea radicală a tuturor realităților și valorilor religioase din cuprinsul doctinal al unor sisteme filosofice, așa după cum am putut constata.

Filosofia modernă prezintă, astfel, spectacolul curios al unei creații umane în plină viață și învățătură creștină, dar complet descreștinată de totul ce constituie specificul creștin.

Filosofia aceasta merge așa de departe, încât câte un reprezentant al ei recunoaște, cu multe amendamente și rezerve, ideea de Dumnezeu și de nemurire, dar nu cunoaște nicidecum *revelația creștină*.

În jurul revelațiunii creștine s'au dat cele dintâi lupte aprige ale rațiunii și tot în jurul ei se consumă ultimele sbateri obosite de aripi...

1 Cf. G. Popa, *Existențialismul*, în *Saeculum*, An. I, Nr. 2, Sibiu, Mart.-April 1943, p. 58-73.

2 Cf. N. Balca, *Filosofia existențială și protestantismul contemporan*, în *Revista de filosofie*, Vol. XXI, Nr. 4, Oct.-Dec. 1939, p. 354 sqq.

Filosoful român *I. Petrovici* are preocupări precise și pozitive cu marile afirmațiuni spiritualiste creștine, dar nu face măcar o a'uzie la realitatea creștină primordială: revelațiunea divină.

În afară de el însă, sunt zeci de filosofi români, care nu vor să audă nici de afirmațiunile spiritualiste elementare: nemurirea și existența divină.

Cu astfel de perspective, filosofia modernă complet și radical descreștinată înaintază în viitor și încearcă a fericii pe cei ce-i caută luminile...

Prot. Dr. Petru Rezuș

Profesor la Academia teologică din Caransebeș

Biserica românească din Banat înainte de venirea Ungurilor în Europa

Introducere

În a doua jumătate a sec. VI-lea, în special după moartea împăratului *Iustinian I* (525-565), istoria raporturilor dintre romanitatea nord- și cea sud-dunăreană intră într-o nouă și hotărâtoare fază. Secularele legături organice, naționale, religioase, culturale și economice, mijlocite de apele Dunării — fluviu care pentru Imperiu și această romanitate a constituit mai mult o mare și frecventă arteră de comunicație decât o frontieră despărțitoare de frați¹ —, primesc în acest secol și în cele următoare, lovituri după lovituri, care vor provoca în mod inevitabil slăbirea și, în cele din urmă, prin năvalnica pătrundere a Slavilor și Bulgarilor, desfacerea acestui masiv bloc al romanității dunărene, desfacere care, sub presiunea diluviului slav², va duce la separație definitivă.

În lumina marilor prefaceri la care a fost supus Imperiul după sec. VI-lea trebuie privită și examinată viața bisericească și națională a Daco-romanilor. Episcopia de *Aquae*, pe care, într'un studiu aparte,³ am identificat-o ipotetic cu cea a *Mehadiei*, localitate cunoscută în epoca romană și sub numirea de *Ad Aquas* [Colonia *Ad Aquas* și *Ad Mediam*], va avea și ea să îndure toate consecințele acestor mari și epocale prefaceri. Puternicul val slav păgân, care în sec. VII-lea a dislocat și arhiepiscopia *Iustinianei Prime*,⁴ după o prea scurtă existență, aruncându-o din nou la Tesalonic, și care a înecat „tot Romanismul și tot Creștinismul illyric”,⁵ va fi atins și organizația bisericească dela nordul Dunării, ocrotită încă de legionarii creștini, așezați de Iustinian I — considerat de contemporani ca *Restitutor Daciae*⁶ —, pentru paza orașelor, castrelor și castelelor, ridicate ori res-

1 Cf. N. Bănescu, *La domination byzantine sur les régions du Bas-Danube*, extras din *Bulletin de la Section Historique*, tome XIII, București, 1927, p. 1.

2 Vasile Părvan, *Contribuții epigrafice la Istoria Creștinismului daco-roman*, București, 1911, p. 184.

3 Dr. Gh. Cotoșman, *Episcopia Mehadii*, Timișoara, 1943.

Părvan, *ibidem*; cf. G. Popa-Lisseanu, *Continuitatea Românilor în Dacia*, în *Analele Academiei Române. Mem. Sect. Ist. Ist., Seria III, Tom. XXIII, 1940-1941*, București, 1941, p. 153; Dr. Simeon Reli, *Istoria vieții bisericești a Românilor*, I, Cernăuți 1942, p. 100.

5 Părvan, *ibid.*

6 Jordanes, *De origine actibusque Getarum*, XXI, 121, în *Fontes Historiae Daco-Romanorum*, ed. G. Popa-Lisseanu; cf. Ion I. Nistor, *Bizantinii în luptă pentru recucerirea Daciei și Transdanubiei*, în *Analele Academiei Române. Mem. Secf. Ist., Seria III, Tom. XXV, București, 1943*, p. 697.

taurate de el, cum scrie *Procopius*, la extremitatea nordică a Imperiului,¹ în care era înglobată atunci și o bună parte a Banatului nostru, care împreună cu Oltenia a format o adevărată provincie romană.²

Chiar dacă s'a retras în munți și în codrii, din calea noilor năvălitori și cuceritori, populația autohtonă daco-romană sau străromânii au continuat să trăiască și acolo, poate și mai intens, o viață cu adevărat creștină, având preoții lor și foarte probabil și episcopii lor, reduși la situația unor simpli horepiscopi. Nu este exclus ca ei să fi rămas, precum rezultă din toponimie și'n deosebi din numirile de localități cu sufixul traco-greco-roman *-dia*, neîntâlnit în lumea slavă și în Ungaria,³ la locurile lor, nu numai cei din regiunea muntoasă din jud. Caraș și Severin, ci și cei dela câmpie, din jud. Timiș și Torontal, acoperită și ea, în vechime, cu păduri întinse, — apărându-și cetățile, orașele și mulțimea bisericilor, de cari face pomenire Procopius în *De aedificiis*.

Nu mai așa se explică cum de se găsesc ei tot acolo, în preajma acelorasi cetăți, unde i-au lăsat împărații romani dela Traian până la Iustinian I. Și numai așa putem înțelege cum de au rămas ei credincioși Bisericii ortodoxe, credincioși tradițiilor daco-romane, legați de preoții și vlădicii lor. În sec. VII-lea, prin trecerea masei slave în sudul Dunării, multe elemente romanice și creștine de acolo se refugiază la nordul fluviului, înmulțind odată cu numărul străromânilor și pe cel al creștinilor de aici.⁴ Elementul romanic astfel întărit a putut exercita, pe calea preconizată de filologul E. Gamillscheg,⁵ influență hotărâtoare asupra Slavilor rămași la Nord, cari odată cu însușirea limbii române, adaptată „viziunii lingvistice și formei exterioare“ a propriei lor limbi,⁶ au primit și credința religioasă mărturisită de strămoșii noștri daco-romani.

Că n'a avut loc un proces etnic și lingvistic invers, ne stau drept mărturie termenii de origine latină, prin care numim noi, Românii, elementele fundamentale ale credinței noastre creștine. Dacă lucrurile s'ar fi petrecut așa cum scrie istoricul sârb *Jovan Radonici*, care susține că triburi *jugo-slave* locuiesc neîntrerupt Banatul începând din sec. VI-lea, și că deci Sârbii sunt adevărați autohtoni,⁷ iar noi, Românii, niște emigranți târzii ai

1 Procopius, *De aedificiis*, IV, 6, în *Fontes Hist. Daco-Romanorum*, fasc. XV, ed. G. Popa-Lisseanu, București, 1939, pp. 23-26, 101-104.

2 Părvan, *o. c.*, p. 192.

3 Dr. Gh. Cotoșman, *Autohtonia Românilor în Banat, pe baza toponimiei*, Caransebeș, 1946, pp. 36-38.

4 Th. Capidan, *Limbă și Cultură*, București, 1943, pp. 259: „Romanitatea din peninsula balcanică „din cauza intruziunii slave, se vede fragmentată în mai multe porțiuni, dintre care cea mai mare din ele stetea în legătură cu resturile de populațiuni rămase în stânga Dunării“; și la p. 161: „Se pare că cu timpul cea mai mare parte dintre cei care se găseau în nordul peninsulei balcanice au trecut treptat dincolo de Dunăre în Dacia, reocupând vechile lor așezări, alături de populațiunea românească băstinașă rămasă pe loc“; cf. Al. Procopovici, *Din istoria raporturilor noastre interdialectale*, în *Dacoromania*, IV, partea I, 1924-26, Cluj, 1927, p. 66.

5 Ernst Gamillscheg, *Über die Herkunft der Rumänen*, trad. în *Revista Fundațiilor Regale*, Anul VII, Nr. 8 [1 Aug. 1940], pp. 265, 267-270.

6 Idem, *ibid.*, p. 270.

7 Jovan Radonici, *Histoire des Serbes de Hongrie*, Paris, 1919, pp. V-VIII,

secolelor din urmă, — sau, cum afirmă istoricul rus E. Golubinski, că am fi fost încreștinați cu sila de Bulgari prin sec. X-lea,¹ ar fi trebuit să avem o terminologie religioasă slavă și nu latină, și în loc de *Dumnezeu* ar fi trebuit să zicem *Bog*, *Gospodin* în loc de *Domn*, *Vera* în loc de *credință*, și *Veroispovest*, *Krst*, *Krštenie*, *Nedelia*, *Neznabojať*, *Trkva*, *Bogoiavlenie*, *Bojici*, etc., — termeni bisericești cari la Sârbi înseamnă *lege* [lat. *lex*], *cruce* [lat. *crux*, *cem*], *botez* [lat. *baptizo*, *-are*], *Duminecă* [Dominica], *păgân* [paganus], *biserică* [basilica], *Bobotează* [dela botez-baptizo], *Crăciun* [Calatiao], etc. Tot așa de puțin putem crede într-o influență a creștinismului bulgar asupra celui român, când cercetările istorice și lingvistice obiective [și învățați ca Romansky] au demonstrat peremptoriu că Slavii balcanici au primit mulți termeni religioși de origine romană [ca de ex. poganin, rusalja, kum, komka, oltar] dela populația romanică de acolo.² Ba filologul *Capidan* presupune că o parte din acești termeni religioși, între ei și paleoslavul *rusalja* [arom. *arusal'e*, meglenorom. *rusal'a*, dacorom. *Rusalii* din lat. *Rosalia*], „au fost împrumutați de Slavi din limba română vorbită în Balcani”.³ Cuvintele de origine latină sau latinizate, prin care Românii își exprimă noțiunile de bază ale credinței creștine formează deci argumentul cel mai puternic în sprijinul adevărului istoric că „creștinarea poporului român s'a făcut la o dată la care el nu venise încă în contact cu popoarele slave”.⁴

Sub *Gepizii* arieni omeici, ca federați și deci clientelari ai Imperiului roman,⁵ străromânii n'au fost turburați în existența lor națională și religioasă, ei fiind considerați Romani „nu numai prin origine, limbă și condiția socială deosebită de a lor, dar și prin religie. Iar când *Gepizii* s'au lepădat de arianism, îmbrățișând credința ortodoxă, au devenit eo ipso, după chiar concepția lor, ei înșiși Romani”.⁶

Aceeași concepție vor fi avut-o și Slavii rămași la nordul Dunării, că primind legea creștină a Romanilor sau *legea romană*, cum numeau Goții, *Gepizii*, *Vandalii*, precum și celelalte neamuri germanice de confesiune ariană omeică, legea ortodoxă-catolică a Romanilor de Apus și a celor de Răsărit [*Ρωμαῖοι*-Romeii, adică Grecii bizantini] să se considere și ei Romani.⁷ Astfel *legea romană*, mărturisită de străbunii noștri din Dacia Traiană, a contribuit în mare măsură la romanizarea și asimilarea Slavilor [nu Jugoslavilor] rămași aici.⁸ Urme despre această lege romană, devenită

1 E. Golubinski, *Kratkij ocerk istorij pravoslavnoj cerkvej, bolgarskoj, serbskoj i rumunskoj ili moldovalaskoj*, Moskva, 1871, p. 347.

2 Capidan, *o. c.*, p. 218.

3 *Ibidem*.

4 D. Popovici, *Etape în dezvoltarea Literaturii române*, în *Transilvania* [An. 75, August-Sept., Nr. 8-9], Sibiu, 1944, p. 496.

5 Ion I. Nistor, *o. c.*, pp. 703-704; Idem, *Autohtonii Daco-Romanilor în spațiul carpato-dunărean*, în *Analele Academiei Române*, Mem. Secț. Ist., Seria III, Tom. XLIV, București, 1942, pp. 245-248.

6 Constantin C. Diculescu, *Religiunea Gepizilor*, în *Anuarul Institutului de Istorie Națională*, III, 1924-1925, Cluj, 1926, p. 734.

7 *Ibid.*, pp. 373-374; cf. Const. J. Jirecek, *A Bolgárok története*, trad. Mayer Rezső, Nagybecskerek, 1889, p. 109, 130.

8 Alexe Procopovici, *Introducere în studiul Literaturii vechi*, Cernăuți, 1922, p. 43.

lege românească adică *ortodoxă*, proprie Românilor, găsim până și în legile ungare din secolul al XV-lea, ba și mai târziu. Astfel, articolul 32 al dietei din Seghedin, dela 1459, la § 1 scrie: „Item: quia *Volachi*, Rutheni, et sclavi *fidem Volachorum* tenentes...”¹ Deci, „*fides Volachorum*” este credința multora din ramurile slave, care s’au încreștinat sub imperiul aceleiași *legi romane*, cunoscută astfel și pe timpul Gepizilor.

Primind și legea romană, Slavii rămași la Nord de Dunăre se civilizează, contopindu-se apoi complet și definitiv în elementul daco-roman de aici,² care — după părerea slavistului *I. Bogdan* — numai de acum încolo poate fi considerat ca popor deplin format,³ cu numele ce-l poartă până azi.

În lipsa documentelor scrise, constatăm, pe baza tradiției istorice, savant formulată de *D. Onciul*, că însași numirea Mehadii [Ad Mediam, pronunțată Media, Megiia], ca și alte numiri topice, de râuri și localități cu tradiție autohtonă, deci de origine geto-daco-romană din Banat, ca: Dunărea, Cerna [Tsierna], Bărzava [Berzovia, din rad. trac *berz*], Timiș, Tapia, [Tapae], peștera Scorila [regele dac Scorilo] din Muntele Mic, Râpa Dacitor [lângă Mureș, din hotarul orașului Sănnicolaul-Mare,⁴ etc., păstrate aproape nealterate de-a-lungul veacurilor întunecate, constituie tot atâtea argumente pozitive ce le putem aduce în sprijinul autohtoniei și *continuității* noastre în Banat, și, în legătură cu acest fapt istoric, credința noastră că episcopul Mehadii a continuat și sub stăpânirea gepidă, ca și sub cea avară,⁵ binevoitoare Creștinismului, să-și exercite dreptul de cărmuitor și administrator al bisericilor din cetățile, orașele și satele din partea răsăriteană și muntoasă a Banatului, veghiind totodată la menținerea pe linia ecumenicității a legii romane, devenită lege a tuturor celor ce prin improprierea ei s’au contopit etnicește în massa mare a Neamului nostru românesc.

EPISCOPIA MORISENEI

În Banatul de Apus centrul vieții politico-administrative și militare fiind încă din epoca romană *Urbs Morisena*, va trebui să ne îndreptăm cercetările spre acest centru, pentru a verifica afirmațiile istoricilor germano-maghiari, cari susțin că aici s’ar afla mărturii și urme monumentale creștine încă din sec. III-IV-lea.

Cetatea romană *Morisena*, cunoscută în epoca geto-dacă sub numirea de *Giridava*⁶ sau *Ziridava* [ziri sau zura, în limba getică, după V.

1 N. Kovachich, *Syllogae Decretorum Comitiatium incliti regni Hungariae*, I, Pestini, 1818, p. 171; cf. Dr. Gh. Ciuhandu, *Românii din Câmpia Aradului de acum două veacuri*, Arad, 1940, p. 11.

2 Capidan, *o. c.*, pp. 172-173, 216-218.

3 Ioan Bogdan, *Discursul de recepție la Academia Română*: „Putem zice fără exagerare, că nici nu poate fi vorba de popor român înainte de absorbirea elementelor slave de către populația băștinașe romană în cursul sec. VI-X”, — cit. de Constantin C. Giurescu, *Istoria Românilor*, I, ed. I, București, 1935, p. 209.

4 Gh. Cotoșman, *Autohtonii Românilor în Banat*, pp. 48-58; Idem, *Vieașa românească din Banatul Timișan în evul mediu*, II, în *Altarul Banatului*, An. I, Nr. 7-8 [Iulie-August, 1944], pp. 282-285.

5 Szentkláray Jenő, *Krassó vármegye őshajdani*, Budapest, 1900, p. 62.

6 Vasile Pârvan, *Getica, o protoistorie a Daciei*, București, 1926, p. 253.

Pârvan, însemnează apă, și, împreună cu suf. top. geto-trac -davea, dava, deva¹, ar însemna localitate sau oraș de apă sau lângă apă sau oraș fluvial, lângă Mureș, care și-ar deriva numele dela tribul dac *Morasiani*, dela care și localitatea, devenită reședința tribului, și-a primit apoi numele de *Moresiana*,² adică Mureșeana, azi *Cenadul-Vechiu*] a jucat un rol precumpănitor, politic, militar și religios în istoria Banatului, începând din epoca romană și până aproape de sfârșitul celei turcești. Arheologi de seamă ca *Henszlmann* și *Römer*, au demonstrat, pe baza antichităților romane desgropate în a doua jumătate a sec. XIX-lea, că la Morisena [*Cenad*, cu același nume din sec. XI-lea] a existat o colonie și un castru roman,³ apărat de o cohortă a legiunei XIII Gemina,⁴ cu garnizoana la Apulum.⁵ Pretutîndeni în *Cenadul* de azi se întâlnesc cărămizi romane, multe purtând stampila „leg. XIII gem.”,⁶ precum și multe monede din timpul împăraților Traian și până la Aurelian și Iustinian I.⁷

La anul 1868, cu prilejul demolării bisericii vechi romano-catolice din *Cenadul-Mare* [sau -Vechiu], în urma săpăturilor întreprinse de către arheologii susamintiți, s'a dat de fundamentul a trei biserici străvechi, zidite pe același loc, dar în stiluri și dimensiuni diferite: cea mai nouă în stilul gotic, a doua în stilul romanic ori bizantin „din epoca de tranziție”,⁸ și a treia, cea mai mică și totodată cea mai veche, în stilul *basilicelor antice romane*, toate durate din cărămizi de factură romană.⁹

Importanță deosebită pentru noi prezintă fundamentul cel mai vechiu, al basilicei, și *baptisteriul* din fața ei, împreună cu canalul pe care se scurgea apa direct în Mureș, a cărui alvie în acel timp era mult deplasată spre Sud, în vecinătatea imediată a bisericii.¹⁰ Materialul solid ca și consistența fundamentului basilicei indică cu aproximație timpul zidirii ei, care, după părerea istoricilor și arheologilor germani și maghiari, a trebuit să

1 Pârvan, *ibid.*, scrie că Giridava, care este identică cu Ziridava, era un „centru înfloritor getic”.

2 Gr. Tocilescu, *Dacia înainte de Romani*, București, 1880, în *Analele Academiei Române*, vol. X; cf. V. Grozescu, *Istoria Românilor dela Murășul-de-Jos*, Oradea, 1887, p. 6.

3 Ortvy Tivadar és Szentkláray Jenő, *Történelmi Adattár Csanád-egyházmegye hajdanához és jelenéhez*, III, Temesvár, 1873, p. 15; cf. C. Daicoviciu, *Bănatul și Iazygii*, Alba-Iulia, 1942, p. 9; Idem, *La Transilvania nell'antichità*, Bucurest, 1943, p. 92; Gh. Cotoșman, *Din trecutul Banatului*, I, Timișoara, 1934, pp. 18-19.

4 C. Daicoviciu, *La Transilvania nell'antichità*, p. 110; Idem, *Bănatul și Iazygii*, p. 11, n. 18; Ortvy și Szentkláray, o. c., p. 15.

5 Daicoviciu, *La Transilvania*, p. 110.

6 Patzner István, *Történelmi és régészeti értesítő a délmagyarországi történelmi és régészeti muzeum társulat*, Temesvár, 1892, pp. 104-105.

7 Cf. Gh. Cotoșman, *Comuna și bisericile din Giridava-Morisena-Cenad*, Timișoara, 1935, p. 405.

8 Vezi *procesul verbal* luat cu prilejul acestor săpături, cu descrierea amănunțită a celor descoperite acolo, datat în *Cenad* la 23 Iunie 1868, și semnat de *Kittler Friderich*, parohul romano-catolic al *Cenadului*, de *Brandeisz*, măestru zidar și *Kompér Gh.*, — la Ortvy și Szentkláray, o. c., p. 19.

9 Ortvy și Szentkláray, o. c., p. 22; cf. Gh. Cotoșman, *Comuna și bisericile din Giridava-Morisena-Cenad*, p. 452.

10 Gh. Cotoșman, *ibid.*, pp. 453-455.

cadă chiar în epoca romană sau în epoca ce a urmat imediat celei romane, prin sec. III-IV-lea.¹

Dacă părerea lui Henszlmann și Römer, privitor la caracterul și vechimea acestei biserici și a baptisteriului, așezat cam la patru pași în fața ușii de Apus, se confirmă, suntem îndreptățiți să afirmăm, cu Szentkláray și Ortway, că Morisena a fost „cel mai însemnat centru al Creștinismului antic”² din Banat. Avem suficiente motive să credem că și după sec. IV, pe timpul stăpânirii Goților, Hunilor, Gepizilor și Avarilor, cetatea Morisena, favorizată de poziția ei geografică-strategică, continuă să rămână înaintea de toate centrul vieții administrative, politice și militare a provinciei. Inșiși stăpânitorii barbari vremelnici ai Daciei Traiane, ca *Atila* (†453), *Biciul* lui Dumnezeu, și chaganul *Baian* (†602) al Avarilor, și-ar fi avut reședința aici.³

Retorul bizantin *Priscus*, fiind trimis, la anul 448, de către împăratul *Teodosiu II* (408-450), în misiune diplomatică la curtea regelui *Atila*, povestește cu admirație de primirea fastuoasă ce i s'a făcut din partea puternicului rege hun. La banchetul dat în onoarea sa și a celui alt delegat însoțitor *Maximilian*, limba de conversație a fost limba hunică, gotică și cea ausonică,⁴ care, după cercetările învățaților noștri, n'ar fi alta decât *limba latină populară* [rustica, vulgaria] limba obișnuită de conversație a *băștinașilor daco-romani*.⁵ Petru Maior scrie că *Priscus*, prin limba Ausonilor, a înțeles limba latinească vorbită de popor, spre deosebire de „limba latinească cea gramatică sau învățată”⁶ sau clasică. Savanți, istorici și lingviști, români și străini, înțeleg sub limba ausonică [dela *Ausonia*, provincie antică în Italia] limba străromână sau dacoromană, și conclud la existența Dacoromanilor în Dacia Traiană pe timpul stăpânirii Hunilor,⁶ considerați și ei, ca și Sarmatii, Goții și Gepizii, federați ai Imperiului roman.

1 Ortway-Szentkláray, *ibidem*; Henszlmann, în *Archeologiai közlemények*, VIII, pp. 29-30; cf. Juhász Kálmán, *A csanádi püspökség története*, Makó, 1930, p. 63.

2 Ortway-Szentkláray, o. c., pp. 22.

3 Borovszky Samu, *Temes vármegye*, Budapest (fără an), p. 233 și urm.; Szentkláray Jenő, *Krassó vármegye őshajdona*, pp. 47-48.

4 Cf. B. I. P. Hașdeu, *Românii Bănățeni, din punctul de vedere al conservatorismului dialectal și teritorial*, București, 1896, pp. 38-42, 44 și urm.

* Cf. G. Popa-Lisseanu, *Continuitatea Românilor în Dacia*, *ibid.*, pp. 171-175.

5 Petru Maior, *Istoria pentru începutul Românilor în Dacia*, I, Buda. 1812, p. 61.

6 Hașdeu, o. c., p. 48 sq.; Gheorghe I. Brătianu, *O enigmă și un miracol istoric: Poporul român*, București, 1940, p. 42; cf. Const. C. Giurescu, o. c., p. 185 sq.; vezi *bibliografia* la Gh. Cotoșman, *Din trecutul Banatului*, I, p. 25.

Însuși Priscus mărturisește că satele din Banat, prin care a trecut, până să ajungă la curtea lui Atila, „erau locuite de o altă populație decât cea hunică.”¹ Interpretând sensul relatării lui Priscus despre *ἡ Αἰσωνίων γῆ* B. P. Hașdeu, scrie: „Este cea mai veche mențiune istorică a unei vorbe curat românești”.² La ipotetica întrebare pe care Priscus ar fi putut-o pune Ausonilor dela curtea lui Atila: „De ce sunteți voi Ausoni? ce însemnează pentru voi acest nume? cum de ați ajuns în țara hunilor?”, — Hașdeu răspunde: „Suntem aușoni, ceea ce vrea să zică cei mai bătrâni aici, adevărați băștinași, moșteni și domni ai acestui pământ”.³

Prot. Dr. Gh. Cotoșman

(Va urma)

1 Cf. Dumitru Stănescu, *Vechile episcopii la Români*, București, 1927, p. 43.

2 Hașdeu, *o. c.*, p. 45.

3 *Ibid.*, pp. 48-49.

Episcopul Ioan Popasu

(1808—1889*)

Aceste Sinoade eparhiale au legiferat

A) *Pe plan administrativ:*

1) Regulamentul afacerilor interne pentru Sinodul eparhiei drept răsăritene române a Caransebeşului,¹ înlocuit la 25 Aprilie 1883 cu cel ce e azi în fiinţă.²

2) Impărţirea dieceziei în 20 cercuri electorale pentru alegerea a 20 deputaţi clerici şi a 40 mireni la Sinodul eparhial.³

3) Incompatibilitatea de a face parte, simultan, din două Sinoade eparhiale.⁴

4) *Apărarea autonomiei eparhiale* împotriva încercării guvernului de a supraveghea, contrar art. de lege IX din 1868, printr'un „comisar administrativ“ lucrările Sinodului.⁵ Tentativă repetată în anul 1918.

5) *Folosirea limbii naţionale în administraţia bisericii şi în învăţământul ei* în împotrivire cu ordinele Ministerului cultelor şi instrucţiunii publice Nr. 1610 din 14 Decembrie 1875 care cerea, ca „oficiile parohiale şi conducătorii lor să întrebuinţeze limba statului în corespondenţa lor cu organele oficiale“⁶, şi Nr. 31968 din 21 Decembrie 1881, ca la „institutul teologic să se introducă ca obiect de studiu limba maghiară.“⁷ Sinodul din 1876 a enunţat principiul *statului de drept*, după care „*autorităţile sunt pentru popor şi nu invers*. În urmare autorităţile de stat au datoria să se îngrijească, ca să aibă în sânul lor membrii bine pricepători ai limbii poporului“.

6) *Acordarea §-lui 146 din statutul organic*, cu avantajii pentru „frontaria militară“, la principiile autonomiei bisericeşti, cuprinse în art. de lege 9. din 1868.⁸

* Urmare din Nrii. 5-7, 1945

1	Concluzul	30	din	3	Mai 1870, raportor Petru Vuia.
2	„	33	„	25	Aprilie 1883, raportor Ioan Bartolomeiu.
3	„	66	„	5	Mai 1870, „ Constantin Radulescu.
4	„	72	„	5	„ 1870, „ Titu Haţieg.
	„	113	„	15	„ 1880, „ Gheorghe Serb.
5	„	46-48	„	20	Aprilie 1874, „ Prof. Filip Musta.
6	„	65	„	24	Aprilie 1876, „ Vicenţiu Babeş.
7	„	65	„	19	Aprilie 1882, „ Const. Radulescu.
8	„	96	„	5	Mai 1870, „ Titu Haţieg.

7) *Normalizarea funcționării „organismului constituțional”* prin „înlăturarea răului existent” și convocarea Congresului național bisericesc „ce de mulți ani nu se ține” și a Consistorului mitropolitan „care nu se adună regulat.”¹

8) *Funcționarea mitropoliei Sibiului cu două episcopi sufragane*, una la Arad și alta la Caransebeș, „neputând accede, în împrejurările actuale peste tot nefavorabile ba chiar periculoase”,² la proiectul Congresului național bisericesc din 20 Octomvrie 1878 Nr. prot. 243 de a înființa episcopiiile dela Oradea, reînviată prin legea Nr 3655 din 30 August 1920 și Timișoara, restaurată prin decretul lege Nr. 3998 din 7 Noembrie 1939.

9) *Înființarea unui Consistor eparhial* cu jurisdicția asupra teritoriului fostei episcopii a Timișorii.³

10) *Organizarea Consistorului diecezan* cu trei senate, componente din câte 12 asesori onorari și unul ordinar,⁴ salariat din fondul general diecezan cu 12,000 fl.⁵, pe lângă îndatorirea ca să prezinte „reprezentanței eparhiale” — Sinodului diecezan — rapoarte anuale despre activitatea sa bisericească, școlară și fundațională,⁶ bugetul⁷ și inventarul asupra averii mișcătoare și nemiscătoare a eparhiei.⁸ Activitatea acestui „organ administrativ și judecătoresc permanent în treburile bisericești, școlare și fundaționale în dieceza întreagă”⁹ a fost stabilită de „regulamentul afacerilor interne”, votat la 15 Decemvrie 1888.

11) Cel dintâi *Consistor diecezan* organizat, ales în baza concluziului 64 din 1871, la 21 Aprilie 1871, a avut următoarea formațiune¹⁰:

a) *Senatul strâns bisericesc*: asesor ordinar: 1 Ioan Petrovici, jurat comitatens; asesori onorari: parohii 2 Alexandru Popovici din Fizeș, 3 Iosif Giurcovici din Gherman, 4 Alexiu Popescu din Bocșa română, 5 Nicolae Popovici din Jupani, 6 Mihail Pocreanu din Logoj, 7 Mihail Blidariu din Prilipeș, 8 Treica Țieranu din Petroman, 9 Gheorghe Andreevici din Caransebeș, 10 Ioan Pavlovici din Rusova nouă, 11 Ioan Ștefanovici din Mătnicul mare, 12 Mihail Alexandrovici din Sasca montană, 13 Mihail Popovici din Orșova și 14 Ștefan Popovici din Straja.

b) *Senatul școlar*: asesor ordinar: 1 Ioan Ionașiu, profesor; asesori onorari: parohii 1 Gheorghe Gașpar din Criciova, 3 Mihail Juica din Srediștea mică și 4 Ioan Cocora din Sălcița, 5 Filip Musta, profesor de teolo-

1	Concluzul	61	din	7	Mai	1878, raportor	Vicențiu Babeș.
2	"	133	"	16	"	1880, "	Filaret Musta.
	"	44	"	4	"	1870, "	Dr. Alexandru Mocioni.
	"	77	"	22	Aprilie	1881, "	Ioan Bartolomeiu
	"	67	"	3	Mai	1888, "	Dr. Gheorghe Popovici.
3	"	78	"	5	"	1870, "	Timotei Miclea.
4	"	64	"	20	Aprilie	1871, "	Iulian Ianculescu.
5	"	66	"	20	"	1871, "	"
6	"	26	"	17	"	1871, "	Ioan Bartolomeiu.
	"	79	"	20	"	1871, "	Simeon Manguca.
7	"	82	"	20	"	1871, "	Vicențiu Babeș.
	"	66	"	7	Mai	1878, "	Damian Dragonescu.
8	"	116	"	21	Aprilie	1871, "	Iulian Ianculescu.
9	Ș-ul 110 din statutul organic.						
10	"	106	"	21	"	1871, "	Dr. At. A Marienescu.

gie, 6 Vasile Nicolescu învățător, președintele „Reuniunii învățătorilor” în Logoj, 7 Cosntantin Radulescu, avocat, primarul Logojului, 8 Titu Hațieg, avocat în Logoj, 9 Iulian Ianculescu, preceptor general comitatens în Logoj, 10 Simeon Manguica, avocat, membru al Academiei române în Oravița, 11 Iosif Novac, învățător în Oravița, 12 Ilie Susa, învățător în Nicolin; și 13 Gheorghe Trapșia, căpitan i. r. în Mehadia.

c) *Senatul episcopesc*: asesor ordinar I Aron Damaschin, notar comunal; asesori onorari: parohii 2 Dimitrie Blajovanu din Sacul, 3 Lazar Țiapu din Zorlenț, 4 Alexandru Bugarin din Cebza și 5 Nicolae Velovan din Rusca montană, 6 Antoniu Mocioni, mare proprietar în Prisaca, 7 Simeon Stoianovici, mare proprietar în Zgribești, 8 Gheorghe Băiașiu, negustor în Caransebeș, 9 Ioan Peția, primar în Caransebeș, 10 Alexandru Stancovici, negustor în Caransebeș, 11 Iosif Seracin, maior i. r. în Caransebeș și 12 Dimitrie Popovici, proprietar în Logoj.

Asesorii senatului bisericesc au fost aleși, conform art. 116 al. 4 din statutul organic, pe viață, iar cei ai senatului școlar și episcopesc pentru durata unui period de 3 ani.¹

12) *Recensământul populației Banatului* din 1881, ce a dat 1,306,077 suflete și anume în Caraș Severin 382,530, în Timiș 396,738 și în Torontal 526,809.

B. Pe plan bisericesc:

1) Sărbătorirea a 25 de ani de arhipăstorie a mitropolitului Andrei Șaguna,² prezidată la 21 August 1871 de episcopul Ioan Popasu. „Marele arhiereu și învățător, care a scos poporul și biserica din întunec la lumină”, a „petrecut această zi în singurătate, — în casa preotului — scriitor Sava Popovici Barcianu (1814-1879) din Răsinari — cu post și rugăciune, ca astfel să mulțumească lui Dumnezeu toate facerile de bine ce le-a revărsat peste biserica și națiunea română în decurgerea acestor 25 de ani”.³ Și a eternizat-o prin o „fundațiune de aproape 600.000 cor.”⁴ și prin „Enchiridionul”,⁵ dedicat „clerului și poporului din mitropolie”.

2) *Adormirea în Domnul și înhumarea mitropolitului Andrei Șaguna* la 28 Iunie 1873 cu „cântări line, fără pompă și fără predică”⁶ și comemorarea lui în Sinodul eparhial din 19 Aprilie 1874. Acest Sinod a hotărât pomenirea marelui mitropolit prin parastase celebrate la deschiderea Sinoadelor eparhiale⁷, prin așezarea portretului său în toate școalele, instituțiile și oficiile parohiale și prin ridicarea unui „monument corespunzător”⁸.

3) *Alegerea episcopului Ioan Popasu* în Congresul național bisericesc din 27 Octomvrie 1874, cu 64 din 106 voturi, ca mitropolit al Transil-

1 Concluzul 34 din 30 Aprilie 1873.

2 Concluzul 8 din 10 August 1871.

3 Cuvântarea de deschidere a sesiunii sinodale din 19 Aprilie 1874.

4 Telegraful român a 1871 p. 299.

5 Dr. Ioan Lupaș: Mitropolitul Andrei Șaguna, scriere comemorativă, Sibiu 1909 p. 386 și 387.

6 A. Șaguna: Carte manual de canoane, Sibiu 1871.

7 Dr I. Lupaș: Idem p. 390.

8 Concluzul 47 b din 4 Mai 1875, raportor Traian Miescu.

9 Circulara episcopului Ioan Popasu Nr. 383 din 2 Mai 1886.

vaniei, după ce în alegerea precedentă dela 9 Septembrie 1873 a obținut 20 voturi față de 78 ale episcopului Procopiu Ivacicovici¹.

4) *Aniversarea semicentenară*, la 25 Aprilie 1887, a *preoției episcopului Ioan Popasu*.²

5) *Despărțirea ierarhică* a comunelor bisericești „amestecate” ce a preocupat, decenii de-a rândul, corporațiile noastre bisericești. Ea a urmat, în baza „învoielii” dela Carloviț din 1 Iulie 1871 semnată de episcopul Procopiu Ivacicovici, Dr Gheorghe Ioanovici, Antoniu Mocioni, Constantin Radulescu, Vicențiu Babeș și protopopul Simeon Bica (1812-1888). „Cin-sura: *calea amicală*”,³ enunțată în sesiunea extraordinară din 10 August 1871 a Sinodului, nu s'a putut aplica nici în procesul pentru redobândirea mănăstirilor⁴ și nici în cel de despărțire a comunelor mixte: Denta,⁵ Cubin,⁶ Vlaițoveț,⁷ Satul-nou și Alibunar,⁸ Ciacova⁹ și Pojejena-română.¹⁰ Unica despărțire, cea dela Biserica-albă, s'a făcut, în conformitate cu adresa Nr 8642 din 29 Decembrie 1864 a Ministerului de stat i. r.,¹¹ fără proces.

6) *Proselitismul* ivit în cel „al patrulea an de recoltă rea și lipsă”¹², plăgile sociale și în special concubinatele care, „din punct de vedere moral și social însuflă temere”, au fost constant combătute de Sinoadele eparhiale, cerându-se organelor statului „înlesnirea estradării licențelor de căsătorie”,¹³ iar preoților răvnă apostolică și abținerea dela „ospețele ce se fac cu ocazia începerii vieții de concubinată”.¹⁴

7) *Arondarea protopopiatelor eparhiei Caransebeșului* ce s'a făcut, în baza concluzelor 111, 112, 114-118, 128 și 129 ale Congresului național bisericesc din 13 Octombrie 1881, de Sinodul eparhial din 1886.¹⁵

Teritoriul dieceziei, ce cuprindea în acel an 311 comunități matere și 37 filii cu 359,289 suflete, păstorite de 413 preoți în 318 biserici, a fost împărțit în 11 protopopiate: Biserica-albă cu 30, Bocșa-montană cu 30, Buziaș cu 28, Caransebeș cu 58, Ciacova cu 16, Făget cu 49, Logoj cu 31, Mehadia cu 44, Oravița-montană cu 23, Panciova cu 11 și Vârșeț cu 25

1 Dr Eusebiu R. Roșca: Monografia mitropoliei ortodoxe române a Ardealului, Sibiu 1937 p. 19 și 20.

2 Concluzul 4 și 8 din 24 Aprilie 1887.

3 „ 52 din 28 Aprilie 1887, raportor Leontin Simonescu.

3 „ 22 „ 11 August 1871, raportor Iulian Ianculescu.

4 „ 21 „ 11 August 1871, raportor Iulian Ianculescu.

4 „ 112 „ 21 „ 1882, „ Ioan Budințianu.

„ 53 „ 27 „ 1883, „ „

„ 36 „ 29 „ 1884, „ „

„ 65 „ 14 „ 1885, „ Titu Hațieg.

5 „ 73 „ 5 Mai 1870, „ Ioan Bartolomeiu.

6 „ 87 „ 21 Aprilie 1871, „

7 „ 24 „ 5 Mai 1872, „

8 „ 83 „ 22 Aprilie 1874, „ Const. Radulescu.

9 „ 50 „ 22 „ 1886, „ Ioan Budințianu.

10 „ 113 „ 18 Mai 1888, „ prot. Trifon Miclea.

11 Foaia Diecezană Nr 11 din 27 Martie 1887 p. 2.

12 Cuvântarea de deschidere a sesiunii din 19 Aprilie 1874.

13 Concluzul 80 din 22 Aprilie 1874, raportor Traian Miescu și I. Popovici.

14 „ 44 „ 22 „ 1886, „ prot. Pavel Miulescu.

15 „ 46 „ 22 „ 1886, „ prot. Pavel Miulescu.

„ 72 „ 20 Aprilie 1871, raportor Constantin Radulescu.

„ 130 „ 16 Mai 1880, „ „

comune bisericești.¹ Ele au funcționat cu cancelaria,² scaunul, comitetul, epitropia și sinodul protopopesc, prevăzute în §§-ii 31-65 ai statutului organic și s'au susținut din „fondul cheltuielilor scaunelor protopresbiterale”³ și din taxele proceselor disciplinare și de divorț,⁴ administrate de epitropiile protopopești.⁶

Titularii lor s'au ales după „instrucțiunile pentru procedura la alegerea de protopresbiter”,⁶ votate de Congresul național bisericesc din 16 Octombrie 1881 sub Nr 186 și „regulamentul de alegere” votat de Congresul din 23 Octombrie 1888 sub Nr 136. Au beneficiat de sesia, stola și birul protopopesc⁷, de taxele pentru „ședulele de cununie”⁸ și de diurna și spesele de călătorie⁹ pentru inspecția școlilor primare¹⁰ și revizuirea socoților parohiale.¹¹

8) „*Starea dieceziei, a clerului și a poporului*” o înfățișează real, pentru întâia oară, raportul către Sinod al senatului bisericesc din anu 1874. Cele trei rapoarte anterioare sunt fragmentare.¹² La 1874, deci la 10 ani după restaurare, eparhia Caransebeșului avea 311 comune bisericești matre și 31 filii cu 319 biserici și 472 parohii, în care slujeau Domnului 456 preoți. Ei păstoreau 340,278 credincioși, care locuiau în 57,382 case. Institutul teologic avea în acel an școlar 33 studenți și 4 profesori.¹³

Reglementarea „stării preoțești de toată treapta”, clasificarea conform „regulamentului pentru parohii” din 1870 și 1878 a parohiilor și a venitelor preoțești¹⁴ și stabilirea „normei stolare”¹⁵ a urmat, după îndelungate dezbateri în toate sesiunile premergătoare, abia în Sinodul din 1880.¹⁶ Ameliorarea stării materiale a clerului, înmulțit sub ierarhia sârbească „ceceace nu era în folosul său”,¹⁷ a preocupat, în largă măsură, corporațiile

1 Circulara consistorială Nr 416 B din 15 Mai 1886.

2	Concluzul	137	16	Aprilie	1880,	raportor	Ștefan Perianu.
3	„	87	14	Mai	1880,	„	Ioan Bartolomeiu.
4	„	74	5	„	1870,	„	Timotei Miclea.
	„	102	23	„	1874,	„	Atanasie Alexiu.
5	„	120	21	„	1882,	„	Anton Mustețiu.
6	„	51	26	„	1883,	„	Constantin Radulescu.
7	„	74	20	„	1871,	„	„
8	„	123	20	„	1877,	„	Damián Dragonescu.
9	„	98	21	Aprilie	1871,	„	Const. Radulescu.
10	„	96	21	„	1871,	„	Simeon Manguica
11	„	59-60	20	„	1871,	„	Constantin Radulescu.
	„	97	21	„	1871,	„	„
12	„	42	25	„	1872,	„	Vicențiu Babeș.
13	„	80	22	„	1874,	„	Ioan Bartolomeiu.
14	„	73	20	„	1871,	„	Const. Radulescu.
	„	41	25	„	1872,	„	Vicențiu Babeș.
	„	25	29	„	1872,	„	Traian Miescu.
	„	82	17	„	1877,	„	Ioan Bartolomeiu.
15	„	85	5	Mai	1870,	„	Ioan Stolojan.
	„	63	20	Aprilie	1871,	„	Ioan Bartolomeiu.
	„	57	7	Mai	1875,	„	Atanasie Alexiu.
	„	82	17	Aprilie	1877,	„	Ioan Bartolomeiu.

16 Concluzele 129-131 din 16 Mai 1880, raportor Const. Radulescu.

17 P. Drăgălina: Istoria Banatului Severin, III, p. 153 Memorandul împăratului

bisericești. Congresul național bisericesc și după el Sinodul eparhial a adoptat „sistema de reducere a parohiilor”,¹ acordând sesiunile reduse sau venitul lor preoților slab dotați.² Administrarea acestor sesiuni s'a făcut în baza „instrucțiunilor” Nr 541 E din 16 Mai 1888.³

Proprietatea contestată a sesiunilor parohiale din fostul confiniu militar, a fost recunoscută⁴. Cele 18 sesiuni parohiale și cele 14 fonduri intravilane de case, ocupate de uniți și „averile bisericești și școlare ce se aflau în posesiune străină” au fost recăștigate⁵. Iar *trecerea credincioșilor dela o parohie la alta interzisă*⁶.

„În privința exercierii privighierii și judecării purtării morale și oficioase a preoțimii de mir” Sinodul din 1870 s'a pronunțat „pentru punerea în viață a unui *regulament de procedură disciplinară*”,⁷ ce a fost votat de Congresul național bisericesc din 6 Iulie 1886 sub Nr 184 și aplicat cu circulara consistorială Nr 800 B din 24 Oct. 1886.

În sfârșit Sinodul eparhial a obligat pe *preoții de mir ca „să umble în costum preoțesc uzitat și să țină serviciul bisericesc în zilele și la timpul prescris”*⁸.

Senatul bisericesc a fost girat până în anul 1880 de secretarul consistorial *Ioan Bartolomei*⁹. Asesorul ordinar *Ioan Petrovici*, jurat comitatens în Logoj, ales la 21 Aprilie 1871, a renunțat la această demnitate în sesiunea extraordinară din 10 August 1871¹⁰. În locul său a fost ales la 18 Aprilie 1877 preotul *Pavel Miulescu*¹¹ din Biserica-albă. Neobținând această alegere aprobarea arhierească, normată de Ș-ul 116 din Statutul organic, Sinodul din 1880 a ales asesor referent pe *prof. Filip Adam*,¹² care a funcționat până la sfârșitul anului 1885 când a fost numit protopop al

1	Concluzul	48	din	4	Mai	1870,	raportor	Const Radulescu.
		81		5		1870,		Titu Hațieg.
		81		22	Aprilie	1874,		Const. Radulescu.
		47c		4	Mai	1875,		Traian Miescu.
2		157-158		27	Aprilie	1876,		Coriolan Brediceanu.
		48b		1	Mai	1873,		Ioan Bartolomei..
3		89		16		1888,		Iuliu Novac.
		60		28	Aprilie	1887,		Ioan Budințianu.
4		25c		29		1873,		Traian Miescu.
		101		23		1874,		Atanasie Alexiu.
5		76		20		1871,		Const. Radulescu.
		40		25		1872,		Vicențiu Babeș.
		25b		29		1873,		Traian Miescu.
		100		23		1874,		Atanasie Alexiu.
		67		7	Mai	1875,		
		55		3		1881,		Ioan Budințianu.
		63		19	Aprilie	1882,		
		131		21		1882,		Const. Radulescu.
6		114		25		1880,		Dr. Ștefan Antonescu.
7		86		5	Mai	1870,		Andrei Stolojan.
		61		25	Aprilie	1872,		
		138		16	Mai	1880,		C. Radulescu.
8		133		9		1888,		Iosif Seracin.
9		25		11	August	1871,		Dr Ștefan Antonescu.
10		6		10		1871,		
11		99		18		1877,		
12		116		15	Mai	1880,		
		119		15		1880,		

Bisericii-albe. Locul i l-a ocupat la 22 Aprilie 1886 *protosincelul Filaret Musta*.¹

C. Pe plan cultural.

1) „Transferarea”, la 1 Noemvrie 1865, *dela Vârșeș la Caransebeș* a „institutului teologic”², înființat la 26 Octomvrie 1822 ca secție românească³ a „Școalei clericale” de pe lângă episcopia comună a Vârșeșului și Caransebeșului și „asigurarea funcționării lui cu profesori bine pregătiți” ca Gheorghe Peșteanu (1822-1886), Mihail Velceanu (1815-1883), Ioan Mihailovici (1818-1897), Iosif Tempea (1836-1927), Filaret Musta (1839-1930), Filip Adam (1846-1909), Petru Popovici (1852-1927), Gheorghe Petrescu (1852-1921), ș. a. care, „după sporul ce l-au arătat la examenul semestrului I al anului curgător, (1871) dau cea mai vie speranță că vor produce un neam mai bun de teologi”⁴. Salarul li s’a ordonat, la început, din fondurile bisericești-școlare româno-sârbești dela mitropolia carlovițană⁵, iar mai târziu din „fondul bisericesc clerical” și din cel „teologic” înființat și augmentat din contribuția tasului al II-lea, introdus la 27 Aprilie 1822 și reglementat în Sinoadele din 1872⁶, 1873⁷, și 1875⁸. Pensia li s’a plătit din „fondul pensional” creiat din donațiunea de 557 fl. 68 cr. a episcopului și administrat după „Normativul” votat la 18 Mai 1885⁹.

Pentru clerul din mitropolia Transilvaniei Congresul național bisericesc a inițiat, cu sprijinul eparhiilor sufragane,¹⁰ la 1886,¹¹ înființarea unei „Academii teologice”.

2) Deschiderea în 1876 a *institutului pedagogic*,¹² recunoscut la 30 Septemvrie 1877 sub Nr 33363 de Ministerul instrucțiunii publice. „Fondul școlar diecezan” și „fondul preparandial”, susținut din tasul al

1 Concluzul 60 din 22 Aprilie 1886.

2 Concluzul 19 din 2 Mai 1870.

3 În ziua marelui mucenic Dimitrie, izvoritorul de mir, din 1822 „eparhialnicul administrator, arhimandritul Sinesie Radivoievi (1819-1829), emite chemarea: „toți aceia care pentru preoție vreau pre sine mai înainte a se găti și care poftesc învățăturile cele bogoslovești în limba românească în școala clericască slobozită a le învăța... fără întârziere să vină și să se ivească aici...” Primirea în această „sistemiziruită skolă kliricească pră limba rumunească episcopul Maxim Manuilovici (1829-1834) a condiționat-o, în „îrculariul” său din 14 Martie 1830, dela: 1., împlinirea vârstei de 18 ani; 2., dela „năra-vurile bune și purtarea vieții cinste”; 3., dela „deplina îndeletnicire în cetirea și scri-soarea precum și în rânduielile bisericești”; 4., dela „omenia, cinstea și firea pacinică a părinților”; 5., dela cunoștința și a „altor limbi străine ca cea sârbească, nemțească, ungurească și latinească” și 6., dela „sănătatea mădulărilor și simțirilor trupului” candidatului „nelnsurat”.

Ea este continuarea celei deschise de vlădica Iosif Ioanovici Sakabent (1786-1805), care chema la 8 Septemvrie 1792 sub Nr. 652 pe „toți subiecții ce pohtesc cinul preoțesc sau diaconesc din vreme gătindu-se la întâia zi a lunei Noemvrie încoace să vină pentru ca skola noastră fără zăbavă curgere să aibă”.

4 Din cuvântarea de deschidere a sesiunii a II-a dela 17 Aprilie 1871.

5 Concluzul 63 și 64 din 5 Mai 1870, raportor Timotei Miclea.

6 „ 56 „ 25 Aprilie 1872, „ Iulian Ianculescu.

7 „ 47 „ 1 Mai 1873, „

8 „ 70 „ 7 „ 1875, „ Atanasie Alexiu.

9 „ 112 „ 18 „ 1888, „ Atanasie Cimponeriu.

10 „ 32 „ 27 Aprilie 1887, „ prot. Pavel Miulescu.

11 „ congresual 210 din 1886.

12 Concluzul 69 din 20 Aprilie 1871, rap. Ioan Șepețianu.

III-lea,¹ îi asigură ființarea. Referentul Ioan Ionașiu (1835-1899) și directorul Ștefan Velovan² (1852-1932), sprijiniți de profesorii Ioan Nemoianu (1847-1907), Gheorghe Mărgineanu (1844-1874), Vasile Măndreanu (1849-1911), Patriciu Drăgălina (1849-1917), C. P. Barcianu, Nicolae Popovici (1857-1897), Dr Ioan Paul (1857-1926), Iosif Bălan (1861-1912), Vasile Goldiș (1862-1934), Antoniu Sequens (1865-1938) ș. a., foști bursieri ai episcopului,³ îi organizează temeliile pedagogice. „Normativul” dela 18 Mai 1885 le reglementează și lor salariile⁴ și pensiile⁵. În cel dintâi an școlar, 1876/77, numărul elevilor, absolvenți a 4 clase secundare și cu examen de admitere din limba română, istorie, geografie și matematică⁶ ai preparandiei a fost 28⁷. Iar cel din 1888/89, anul morții episcopului, 45.⁸ Statul redus al învățătorilor a fost înmulțit și cu absolvenții de teologie care au dat examenul de calificare învățătoarească⁹.

Institutul teologic și cel pedagogic, cu profesorii și studenții lor, educați după „legile” dela 1 Octomvrie 1871 ale episcopului Ioan Popasu, „care le-a întocmit viața și purtarea în biserică, în școală și în afară”¹⁰, Consistorul diecezan cu demnitarii, asesorii și funcționarii săi și clerul din gremiu, în frunte cu protopopii cărturari Nicolae Andreevici (1828-1886) și Andrei Ghidiu (1849-1937), au rodit *renașterea culturală* a Caransebeșului, temeliuită de „dascălia Sebeșului” dela 1582, de „Cursurile pedagogice” dela 1819 și de „Școala preparandă națională” cu trei cursuri de iarnă dela 1830.

3) Înființarea unui *gimnaziu ortodox român*¹¹ inițiat la 7 August 1861 de comitele suprem al comitatului Caraș Emanuil Gojdu (1802-1870) prin colecta publică ce a rezultat 14,837 fl. Sforțările culturale ale episcopului Ioan Popasu și ale mecenatului Emanuil Gojdu au fost îmbrățișate și de generalul Traian Doda (1822-1894), președinte al Comunității de avere, care a colectat, la 1881, pentru acest scop, pe lângă suma de 1500 fl. dăruită de Sinodul eparhial,¹² 25,000 fl., și de deputatul sinodal Dr Demețriu Hațieganu (1822-1871) din Bărbosu cu toată averea sa, în preț de 12,300 fl.¹³

1	Concluzul	124	din	26	Aprilie	1876,	rap.	Ioan Budințianu.
	"	76	"	17	"	1877,	"	Ioan Nemoianu.
	"	47b	"	1	Mai	1873,	"	Iulian Ianculescu.
2	"	77	"	17	Aprilie	1877,	"	Ioan Nemoianu.
3	"	78	"	17	"	1877,	"	
4	"	III	"	18	Mai	1888,	"	Atanasie" Cimponeriu.
5	"	112	"	18	"	1888,	"	
6	"	69	"	20	Aprilie	1871,	"	Ioan Șepețianu.
7	"	76	"	17	"	1877,	"	Ioan Nemoianu.
8	"	57	"	18	"	1899,	"	Andrei Ghidiu.
9	"	83	"	20	"	1871,	"	Ioan Șepețianu.

10 Clericii erau obligați să decopieze, în dublu exemplar, aceste „legi”. dintre care unul, cu semnătură proprie, îl înaintau la începutul anului școlar direcțiunii, iar al doilea îl rețineau pentru „conformare”. Nerespectarea lor era pedepsită cu „închisoare, cu secundă la purtare, cu repetarea clasei și cu eliminare din școală”.

11 Concluzul 73 din 7 Mai 1875, rap. Const. Radulescu.

12 " 72 " 19 Aprilie 1882, rap. Petru Popovici.

13 " 25 " 17 " 1871, " " "

Sinodul eparhial a „încuviințat un ajutor anual de 666 fl. 66 cr. și pe seama gimnaziului real din Caransebeș, înființat în 1871, cu condiția ca „studiile limbii române, latina, istoria și geografia să se propună în el în românește”.¹ Și a hotărât și înființarea a două școli superioare confesionale de fete în Oravița și în Logoj².

Ca toate aceste școli să aibă profesori pregătiți, Sinodul a cerut Ministerului ca la „împărțirea stipendiilor să provadă și tineri români din dieceza Caransebeșului”³.

4) *Învățământul primar* Sinodul eparhial și l-a clădit pe „regulamentul provizoriu școlar”⁴, redactat la 1871 după îndrumările „directorului școlar național din regimentul românesc banatic”⁵ Constantin Diaconovici Loga (1770-1850): „învățăturile care se cuvin în școli eu le propun pe scurt mai mult din tâlcuială și arătare decât cu scrisoare lungă și cu învățătură de-a rost și... păstrând *tot ce este mai bun pentru neam* am învățat pe învățăceii mei *calea* pe care este a se lumina neamul și biserica... Că eu și când voi fi de cealaltă parte de mormânt din aceste învățături voi vorbi cu dânșii”⁶.

„Pentru susținerea nexului bisericii cu școala”⁷ acest regulament impune preotului direcțiunea, iar protopopului tractual și comisarului diecezan⁸, recrutat dintre învățătorii cu experiență pedagogică, inspecția.

În toate aceste școli religia, cercetarea bisericii și cuminecarea elevilor în posturile Paștilor și Crăciunului au fost obligatorii⁹. În circulara sa dela 1 Septembrie 1866 episcopul Ioan Popasu își îndeamnă astfel preoțimea parohială: „...catehizația, înaintea mea, este una din pietrele de probă, după care voi judeca preoțimea încredințată îngrijirii mele arhipăstorești. Voi ține de servitor luminat, religios, tare în religia strămoșească, credincios bisericii căreia îi slujește și adevărat *părinte al poporului* pe acela în a cărui biserică catehizația e bine cercetată, prinde rădăcini și sporește. Iar acolo unde ea abia începe, sau încetează din cauza clerului sau a poporului, sau nu sporește, voi privi pe preot ca servitor leneș și îndărătnic, iubitor de neștiință și nepăsător. Căci ce este mai rău decât să fi fără credință, necredincios bisericii și poporului, căruia îi slujești și dela care te hrănești”.

Situația școlii confesionale e înfățișată real, pentru întâia oară în raportul senatului școlar prezentat Sinodului dela 1872¹⁰ de referentul Ioan Ionașiu. În acel an eparhia Caransebeșului avea 219 școli primare cu 226 învățători și cu 23,516 școlari. Datorită „iubirii și durerii de inimă” a deputaților din cele șase perioade sinodale, preoților și învățătorilor „celor

1 Concluzul 53 din 25 Aprilie 1872, rap. Iulian Ianculescu.

2 „ 76 „ 3 Mai 1888, „ Ștefan Velovan.

3 „ 52 „ 25 Aprilie 1872, „ Vicențiu Babeș.

4 „ 68 „ 20 „ 1871, „ Ioan Sepeșianu.

5 Decretul Consiliului ostășesc de curte Nr 2383 B. M. din 11 Iunie 1830.

6 C. D. Loga: Epistolarul românesc, Buda 1841, pg. 10.

7 Concluzul 96 din 21 Aprilie 1871, rap. Simeon Manguica.

8 Idem.

9 Concluzul 120 din 20 Aprilie 1877, rap. Ioan Marcu.

10 „ 44 „ 25 „ 1872, „ prot. Mihail Popovici.

vrednici care au fost la locul lor și care au cruțat școalele noastre de închidere și de prefacere în școale comunale sau de stat...¹, acest inventar cultural „cu semnatura-i bisericească, care este ortodoxia”², a rezistat legilor școlare dela 1868, 1875 și 1879. Apusul ierarhului întemeietor e aureolat și de integritatea acestui patrimoniu ce „vădește o propășire, un sbor spre mai bine, datorat autonomiei bisericii”, la baza căreia se așterne principiul „nimica fără popor, toate cu învoirea și cu buna înțelegere a poporului”³. Căci raportul anului școlar 1888/89 ne dovedește ființarea în dieceză a 211 școli cu 20,800 elevi⁴ și cu 225 învățători calificați și salariați conform §-lui 1 al art. 26 din 1893, așezate în 213 clădiri corespunzătoare §§-lor 27 și 28 ai art. de lege 38 din 1868 și a 106 grădini de pomărit.

Pe teritoriul eparhiei în „frontiera militară” au funcționat și „școale naționale”, iar pe domeniile „Societății c. r. privilegiate austro-ungare de căi ferate a statului” 10 școli patronate⁵. Sinodul eparhial a stăruit, ca direcțiunea acestor școli „naționale” din confiniul militar să se contopească în senatul școlar al Consistoriului diecezan, iar contribuția pentru susținerea acestei direcțiuni a comunelor ort. rom din Graniță să se verse la casieria diecezană⁶. Și a hotărât, ca regimul statutului organic să se estindă și asupra lor⁷, readucându-le, cum au fost pe vremuri, sub autoritatea bisericii⁸, când Grigorie Obradovici, „directorul de școale militărești în Banat”, ruga și îndemna „cu lacrimi și inimă ferbinte pe cinstiții preoți și pe înțelepții învățători, ca să se deștepte dintru dormitarea cea pagubnică spre lucrarea viei cei de Dumnezeu sădite”, zicându-le „deșteptați-vă și vă sculați la lucrul cel de Dumnezeu bine plăcut”⁹.

El a scos, cu concursul protopopului Iacob Popovici, al lui, Simeon Mangiuca și Dr At. M. Marienescu, de sub jurisdicția „Steg”-ului școala din Bocșa montană,¹⁰ a înființat școala populară confesională superioară din Bozovici¹¹ și a reînviat vechea școală confesională cu 2 clase din Caransebeș,¹² pe care a redeschis-o la 1 Noemvrie 1875 cu 66 băieți și 65

1 Din cuvântarea de deschidere a sesiunii din 13 Mai 1888.

2 „ ” ” ” ” ” ” 28 Aprilie 1873.

3 Din cuvântarea de deschidere a sesiunii din 17 Aprilie 1871.

4 Concluzul 48 din 21 Aprilie 1890, rap. Ștefan Velovan.

5 „ 23 și 68 „ 2-5 Mai 1870, „ Titu Hațieg.
 „ 105 „ 21 Aprilie 1871, „ Ioan Șepețianu.
 „ 47 „ 25 „ 1872, „ prot. Mihail Popovici.
 „ 44h „ 30 „ 1872, „ Const. Popovici.
 „ 70 „ 21 „ 1876, „ Iuliu Petricu.
 „ 98 „ 25 „ 1876, „ Vicențiu Babeș.
 „ 114 „ 9 „ 1878, „ Baltazar Munteanu.
 6 „ 46 „ 4 Mai 1870, „
 7 „ 47-80 „ 5 „ 1870, „ Titu Hațieg.
 8 „ 45 „ 25 Aprilie 1872, „ prot. Mihail Popovici.
 „ 44c „ 30 „ 1873, „ Const. Popovici.
 „ 86 „ 22 „ 1874, „ Martin Țiapu.
 „ 46 „ 4 Mai 1875, „ „

9 Grigorie Obradovici: Carte de mână, Buda, 1807.

10 Concluzul 69 „ 24 Aprilie 1876, rap. Ioan Nemoiann.

11 „ 66 „ 24 „ 1876, „ „

„ 86 „ 7 Mai 1878, „ „

12 „ 87 „ 22 „ 1874, „ Martin Țiapu.

fete. Și a inițiat și recăștigarea „fondului școlar gr. or. național român”, înființat la 1830 de protopopul Ioan Tomici (1771-1830), care la 1876 sporiște, sub administrația comunală, la 7113 fl. 33 cr.¹ După 40 de ani, la 20 Noembrie 1906 acest fond, ce ajunsese la 105,000 cor., și cel „gimnazial român” al grănicerilor de 114,413 cor. au constituit piatra fundamentală a „gimnaziului superior de stat reg. ung. al Severinului”, deschis la 1 Septembrie 1907 și transformat la 1 Iunie 1919 în „Liceul de stat Traian Doda”.

„Față de legea dietală pentru pensionarea învățătorilor” — §-ul 31 al art. de lege 32 din 1875 — Sinodul eparhial declară² cu hotărâre, că „dieceza însăși va îngriji de pensionarea învățătorilor săi”. Deci se învoiește ca să înființeze un *fond de pensiu* comun pe seama învățătorilor noștri confesionali din întreaga provincie mitropolitană, vărsând 15,000 fl.³ la „capitalul fundamental”⁴.

Conferințele învățătoresci, introduse prin circulara Nr 1015 din 18 Iulie 1866 și prezidate de comisarii consistoriali Ștefan Lipovanu în protopopiatul Caransebeșului, Nicolae Soiu în cel al Logojului, Iosif Novac în cel al Făgetului, Pavel Gătăianțu în cel al Jebelului, Ilie Ișfan în cel al Ciacovei, Vasile Nicolescu în cel al Oraviței, Martin Țiapu în cel al Bisericii-albe și Anton Musteșiu în cel al Vârșetului, „iese până în 1888 de tot corespunzătoare și folositoare pentru înaintarea învățătorilor în știința și arta propunerii”. Iar „*Reuniunea învățătorilor români dela școalele capitale și elementare din dieceza dreptmăritoare răsăriteană a Caransebeșului*”, cea mai veche organizație învățătorescă din țară, înființată, — în baza statutelor votate în adunarea din 9 Aprilie 1869 și aprobate de Ministerul instrucțiunii sub Nr 11821 din 17 Iulie 1869 —, la 27 Septembrie 1869 cu 197 membrii învățători, cu 5 membrii fondatori și 20 ajutători, „devine un institut foarte folositor și necesar pentru asigurarea familiilor rămase orfane de învățători”⁵. Episcopul Ioan Popasu îi este primul membru fondator cu 200 fl., iar mitropolitul Andrei Șaguna al doilea cu 100 fl.*

Dr Cornel Corneanu

- | | | | | |
|---|--|------------------|------------------|----------------|
| 1 | Concluzul 33-67 din | 24 Aprilie 1875, | „ | Ioan Nemoianu. |
| | | 46c „ | 24 „ | 1875. „ |
| 2 | „ | 46b „ | 4 Mai 1875, | „ |
| 3 | „ | 139 „ | 27 Aprilie 1876. | „ |
| | „ | 73 „ | 14 „ | 1885, „ |
| 4 | „ | 139 „ | 15 „ | 1876, „ |
| 5 | Din cuvântarea de deschidere a sesiunii din 17 Aprilie 1871. | | | |

* Intreruperea s'a făcut neorganic din cauza limitării numărului paginilor. Cerem deci scuze atât autorului cât și cititorilor.

(Redacția)

PROBLEME ACTUALE

NEDUMERIRI

MOTO: „Să nu adăugați nimic la cele
ce vă poruncesc eu, nici să lăsați
ceva din ele...”

(V Moisi 4, 2.)

În 1936 a apărut în tipografia cărților bisericești din București opul intitulat „Sfânta Scriptură tradusă după textul grecesc al Septuagintei cu aprobarea Sf. Sinod”.

Apariția unei traduceri a bibliei în limba națională a fost și este pretutindeni un eveniment de importanță culturală, la noi Românii îndeosebi însemnătatea ei se poate zice că e de rangul prim.

Noua biblie a fost și mai binevenită prin faptul că puținele traduceri mai vechi, până chiar și cea publicată în 1921 la București de Societatea biblică britanică, se citește foarte cu anevoie, limba lor fiind extrem de greoale iar structura frazei pe alocuri adecuată mai mult limbii originale decât celei românești. Noua biblie are în schimb o limbă mai românească oferind și marele favor că și însuși cuprinsul se înțelege mai ușor.

Dar opul acesta, ca traducere a unei traduceri, fiind o lucrare omenească, se poate ca să fi pătruns în el și lipsuri omenești, ceea ce s'a și presupus ca posibil în chiar momentul când s'a început cu răspândirea lui, căci în Cuvântul înainte la ediția I din 1936 se reproduce la pag. XXIX extrasul din sumarul ședinței Sf. Sinod din 3,12 1932, în care se zice: „Sf. Sinod invită persoanele de specialitate ce se ocupă cu cercetări biblice, să-și facă observațiile lor asupra acestei ediții de probă, și să le comunice Sf. Sinod, ca — la tipărirea celei a doua ediții — să fie avute în vedere”.

Nu știu dacă Sf. Sinod, făcând această invitație, a avut în vedere și persoane laice, însă nu se poate contesta că și un laic poate face câteodată o observație care merită să fie luată în considerare. Am făcut deci încă în 1938 și fac și azi observațiile ca expresie a nedumeririlor mele în temeiul următoarelor fapte.

I. Cu mulți ani înainte de apariția bibliei din 1936 am posedat și văzut alte biblii între cari a) Textul român al Societății biblice britanice din 1921, b) Stuttgarter Jubiläumsbibel din 1928, c) Textul german de Van Ess, vechi de cam 80 ani, d) Clementina, text oficial latin, editat de Hetzenauer.

Răsfoind biblia din 1936, m'a izbit deosebirea în canonul cărților testamentului vechi între diferitele biblii.

II. Constatai că biblia britanică din 1921, precum și Stuttgarter Jubiläumsbibel din 1928, cuprinde în canonul Testamentului vechi 39 cărți

și anume: 1. Facerea, 2. Exodul, 3. Leviticul, 4. Numerii, 5. Deutoronomul, 6. Iozua (Iisus Navi), 7. Judecătorii, 8. Rut, 9. Samuel I, 10. Samuel II, 11. Regii I, 12. Regii II, 13. Cronica (Paralipomena) I, 14. Cronica (Paralipomena) II, 15. Esdra, 16. Neemia, 17. Estera, 18. Iov, 19. Psalmii, 20. Pildele lui Solomon, 21. Ecclesiastul, 22. Cântarea cântărilor, 23. Isaia, 24. Ieremia, 25. Plângerile lui Ieremia, 26. Ezechiel, 27. Daniel, 28. Ozea, 29. Amos, 30. Mica, 31. Ioil, 32. Obadia, 33. Ioan, 34. Naum, 35. Habacuc, 36. Zefania, 37. Haggai, 38. Zaharia, 39. Malahia.

Traducerea Sf. Sinod din 1936 însă e mai bogată. Canonul ei al cărților Vechiului Testament cuprinde pe lângă cărțile Nr. 1-39 de mai sus încă și altele 13 și anume: 40. Tobit, 41. Iudita, 42. Baruch, 43. Epistola lui Ieremia, 44. Cântarea celor trei tineri, 45. Esdra III, 46. Înțelepciunea lui Solomon, 47. Isus Sirach, 48. Istoria Suzanei, 49. Istoria omorării bala-urului și sfărâării lui Bel, 50. Macabei I, 51. Macabei II, 53. Macabei III.

III. Biblia „Clementina”, textul latin oficial catolic, înșiră drept cărți ale Testamentului Vechi cele ad 1-39 și încă numai cărțile Tobit, Iudita, Înțelepciunea lui Solomon, Ecclesiasticul, Baruch și 2 cărți Macabei. Această biblie arată că biserica catolică a soluționat chestiunea canonului cărților sfinte în ședința din 8/12 1546, sesiunea IV, a Conciliului tridentin, obligând pe toți credincioșii catolici să respecte acest canon sub amenințarea de anatema.

IV. Din Psalm 147 vers 19 și 20, precum și din Romani 3 vers 1 și 2 rezultă că Cuvântul lui Dumnezeu, Testamentul Vechi, a fost încredințat poporului evreu și numai acestuia. Urmează deci că numai acele cărți ale Testamentului Vechi care au fost și sunt păstrate și recunoscute de autoritatea bisericească israelită, pot fi considerate drept autentice și canonice, toate celelalte rămânând apocrife.

Am întrebat deci cam în 1938 de Dl Dr. Mark, primrabin în Cernăuți, din cari cărți se compune Sf. Scriptură israelită. Mi-a răspuns că din cele înșirate mai sus ad 1-39, nu și cele ad 40-52.

Am pus aceeași întrebare Dlui Moses Richter, născut evreu, apoi convertit și devenit predicator baptist. Mi-a răspuns tot cam în 1938 din Londra la fel ca și Dl Dr. Mark.

V. Am consultat opul „Introducerea în testamentul vechi” al profesorului de teologie ortodoxă din Cernăuți Dr. Vasile Tarnavski, care arată că numai cărțile ad 1-39 sunt canonice.

Am mai consultat și cartea „Introducerea în cărțile sfinte ale Testamentului Vechi și Nou” de Dr. I. Olariu, profesor de teologie ortodoxă în Caransebeș, care deasemeni socotește drept canonice numai cărțile ad 1-39, considerând cele ad 40-52 ca apocrife.

VI. Se zice că opul „Septuaginta” ar fi o traducere în limba greacă făcută cam 200 ani înainte de Christos de niște învățați evrei alexandrinii după textul original ebraic. Pentruca traducerea de azi în limba română a Septuagintei să poată avea caracterul unei biblie canonice, ar trebui să fie afară de orice îndoială că întregul text original ebraic după care Septuaginta a fost tradusă în Alexandria, s'a bucurat de recunoașterea deplină din partea bisericii israelite drept biblie adică drept cuvântul lui Dumnezeu. Nu ar ajunge dacă s'ar presupune sau și dovedi că comunitatea israelită din Alexandria s'a folosit de Septuaginta ca biblie, ci ar fi neapărat

necesară dovada limpede că însăși biserica israelită metropolitană, adică cea din Ierusalim, a respectat și recunoscut acest text. Cum tot cultul israelit era concentrat în jurul templului din Ierusalim așa și toată grija pentru puritatea și neschimbarea cărților sfinte era lăsată numai în seama colegiului preoțesc și levitic din Ierusalim. Autoritatea indiscutabilă a templului ca focar de religie și știință teologică era atât de pronunțată încât ea se oglindește până și în cuvintele profeților Isaia 2, 3 și Mica 4, 2: „Căci din Sion va ieși legea și cuvântul lui Dumnezeu din Ierusalim” (nu din bisericuța din Alexandria).

VII. Încă în 1938 am redactat observările mele de mai sus în scris, arătând memoriul, care în esență avea acelaș cuprins ca articolul prezent, unui profesor de teologie ortodoxă în Cernăuți. Acest profesor, serios și prudent, după cam două zile mi-a recomandat ca să public memoriul pentruca Sf. Sinod să se sesizeze de chestiunea pusă de mine și să însărcineze pe câțiva profesori de specialitate cu studiul ei. N'am mai apucat însă să-l public atunci.

VIII. Rebus sic stantibus, se impune sau, mai bine, s'ar fi impus încă demult o remediare a acestui echivoc. Sau Biblia din 1936 a Sf. Sinod e canonică, atunci trebuiau caterisiți profesorii Dr. Vasile Tarnavski și Dr. I. Olariu și poate încă mulți alți, pentrucă profesară păreri eretice cu privire la Testamentul Vechi și pentrucă au și mai învățat atâtea generații de tineri preoți să creadă lucruri în contradicție cu adevărata credință, mai trebuia și interzis ca opurile acestor profesori să fie folosite la facultățile și seminariile de teologie ortodoxă, sau Biblia din 1936 a comis greșeala, și atunci ar fi trebuit sistată răspândirea ei în forma actuală. Ea ar rămâne un op de valoare dacă s'ar face în el mențiunea că numai cărțile ad. 1-39 sunt Testament Vechi propriu zis, iar cele ad. 40-52, deși interesante și folositoare pentru citire, totuși rămân necanonice și apocrife.

Până ce Sf. Sinod se va pronunța asupra acestei chestiuni, eu laicul rămân cu teama de blestemul cu care sunt amenințați în V Moisi 4, 2 și 27, 26 acei cari ar adăuga ceva la Cuvântul lui Dumnezeu sau ar scădea ceva din el, și cu nedumerirea, care biblie trebuie s'o consider eu drept adevăratul cuvânt al lui Dumnezeu.

Dr. Octavian Scalat

CÒMENTARII

Figurile sinistre ale creștinismului

Irod, Iuda Iscarioteanul, Nero, Iulian Apostata, Arie...

Împotriva creștinismului și întemeietorului lui, Domnul nostru Iisus Hristos, s'au ridicat de-a-curmezișul, în istorie, o serie întreagă de figuri sinistre, care s'au imitat unele pe altele în fărâdelegi, opresiuni și crime.

Irod, Iuda Iscarioteanul, Nero, Iulian Apostata, Arie...

Galeria celebră a figurilor sinistre, care au tulburat zilele și nopțile creștinilor, care au fost coșmarul religiei, ce se înfiripa în lumea păgână greco-romană, plină de adversități, care au vărsat valuri de sânge nevinovat, au spulberat ceruri pline de azur sufletesc și-au îndoliat creștinătatea întreagă...

Câte figuri, tot atâtea personificări ale urei organizate, ale teroarei însângerate, ale siluirei de conștiințe, ale despotismului crud și ale samavolniciei sfidătoare, care nu cunoșteau legi omenești și dumnezeiești și n'aveau frică de nimic.

Irod, ucigătorul de copii și siluitorul de conștiințe, deschide, cu figura sa hidoasă, galeria.

Venal și pervers, imoral până'n măduva oaselor și corupt, acest împărat caricatură nu se menținea în postul să înalt, decât datorită stării haotice în care se afla, în acea vreme, poporul ales evreu, lipsit de libertate și gemând sub jugul sclaviei.

Când se deschid cerurile și steaua călătorește, când magii dela Răsărit vin cu daruri și corurile îngerești vestesc minunea cea mare a Întrupării, atunci Irod tresare din marasmul său sufletesc...

Își teme tronul, își teme mărirea, căci „nou împărat s'a născut pe lume“, care nicidecum nu putea patrona felul lui de viață, concepțiile lui morale și stăpânirea lui nedreaptă...

Călăul copiilor contemporani Domnului nostru Iisus Hristos își ia măsurile de siguranță, pe care i le-a dictat panica sa înfricoșată. Încearcă mai întâiu să corupă conștiințele magilor, prin viclenia atitudinii și murdăria minciunii, dar îngerul Domnului veghea... Atunci, când a văzut că planurile sale sunt dejucate, a trecut la măsurile extreme: a poruncit tăierea tuturor copiilor ce puteau fi de vârsta Mântuitorului.

Irod reprezintă, astfel, primul pericol de moarte ridicat în calea Domnului nostru Iisus Hristos, primul omor colectiv organizat, spre stărpirea din fașe a împărăției spirituale ce se anunța lumii...

Mâna Domnului a ocrotit însă, pruncul și Irod a pierit în ticăloșia sa, putrezind de viu în scaunul său aurit...

Iuda din Iscariot este a doua figură sinistră din istoria creștinismului.

De astădată Iuda din Iscariot este apostol ales al Domnului, discipol și însoțitor pretutindenea, prieten intim și colaborator.

Te cutremură insensibilitatea acestui prototip și tată al trădării, care viețuiește cu Dumnezeu-Fiul, mănâncă cu El, vorbește cu El, îl află gândurile minunate, îl cunoaște tainele sufletului Său și nu s'a învățat legile elementare ale iubirii de seamăn, ale fraternității și ale prieteniei dăruitoare.

Figura lui însă este figură sinistră de trădător, iar structura lui sufletească este alcătuită numai din negativisme psihice...

E tipul oribil și murdar al materialistului feroce, cu punga de bani mereu alături de el, cu gândul mereu cum ar scoate câștig de pretutindeni.... Regretă mirul vărsat pe picioarele Domnului, care trebuia prefăcut în bani, regretă consumația pânilor și a peștilor de către gloate....

E eternul tip al simoniacului, care vinde darul pentru bani, e josnicul tip al comercializatorului celor sfinte, care nu știe de unde să mai scoată bani, spre a-și vârfui averile sale...

În timp ce Mântuitorul se umilește, spălând picioarele învățăcelilor, în timp ce Domn și apostoli se află într-o comună sufletească desăvârșită, celebrând Cina cea de taină, Iuda din Iscariot vinde pe Iisus Hristos, în casa lui Calafa, pentru 30 de arginți...

Planul economic de trădare și de vindere al celui neprețuit s'a consumat prin Iuda din Iscariot.

Aparent, ura cărturarilor și a fariseilor, ură mortală, care a așteptat numai prilejul de-a se exercita cu vărsare de sânge și-a atins scopul: propovăduitorul religiei noi este spânzurat pe cruce și omorât...

Aceasta însă numai spre a învia cu și mai mare strălucire!

Dar, figura lui Iuda este întrecută curând de ororile și orgiile lui Nero.

Împărat nebun și afrodisiac, el asmuță una dintre cele mai gigantice persecuții asupra creștinismului...

Mii de martiri mor pe ruguri și în arene, zeci și sute mor pe cruci, în timp ce împăratul nebun se delecta recitându-și versurile sterpe...

Prototip al persecutorilor înzecii ai creștinismului, Nero împăratul reprezintă oficialitatea păgână romană ridicată împotriva noii concepții de viață, ce răsărise pe malurile Iordanului...

În arene mureau cei sărmani, paria societății, iar patricienii se delectau în imensele tribune ale circurilor...

Dar, roata istoriei se rostogolește fără încetare...

La orizont apare chipul însângerat al lui Iulian Apostata, împăratul sperjur și renegat, fiara cea mai periculoasă, ridicată în calea religiei triumfătoare...

Cunoscător al doctrinei, el combate creștinismul cu ajutorul ei; pervers, el compromite pozițiile drepte ale ierarhiei bisericești; venal, el cumpără conștiințe; atotputernic, el înspăimântă și terorizează...

Nimic însă nu-i ajută! Nu-i ajută miile de preoți și episcopi asasi-nați, nu-i ajută miile de creștini martirizați, nu-i folosesc zecile de scrieri alcătuite împotriva învățaturii lui Hristos, nu-i reușesc satanicele înscenări împotriva adeptilor religiei celei noi...

Când piere, în sbuciumul său zadarnic de apostat, exclamă: „Ai învins, Galileene!”

Dar, figura sinistră a lui Arie, tatăl eresurilor și prototipul tuturor schismelor, sectelor și ereziilor ce-au izbucnit, la periferiile doctrinale ale creștinismului?

Membru al ierarhiei și slujitor al altarului, Arie justifică afirmația, că ereziile cele mai vehemente din sânul Bisericii le-au pornit slujitorii ei cei mai apropiați [Macedonie, Nestorie, Eutichie, Apolinarie, etc. etc.].

De astă dată figura lui Arie urmărește o altă compromitere a creștinismului, una doctrinală.

În timp ce Iuda, Irod, Nero și Iulian urmăresc exterminarea creștinismului, Arie urmărește compromiterea și moartea sa doctrinală.

Țintă perfidă, spre atingerea căreia a utilizat toate mijloacele nepermise, pe care i le oferea minciuna și perversitatea învățaturii Domnului nostru Iisus Hristos... Și totuși...

Figurile acestea sinistre, Irod, Iuda, Nero, Iulian, Arie, au voit să reducă în pulbere măreția creștinismului, ucigând preoți și episcopi, perversind învățătura, siluind conștiințele, oprind cugetele, iar biruitor a ieșit Domnul nostru Iisus Hristos, numai El, în vecii vecilor.

Petru Rezuș

PORTRETE ORTODOXE

SF. DANIIL SIHASTRU

Sfântul Daniil Sihastrul cel Bătrân, sfântul Daniil cel Nou sau Schimonahul trăia departe de lume, în munții Putnei. Aici, la revărsarea pârăului Vișeu în apa Putnei, sihastrul își stabilise locul lui de rugăciune. De felul lui trebuie să fi fost vreun călugăr dela mănăstirea Rădăușului, cu numele David, care se înstrăinase de lume, luând schima cea mare și numele Daniil, la așa de mare depărtare, spre a nu veni în atingere cu vreoaică omenească.

Tradițiile locale din satul Vicovul de Sus spun că sfântul Daniil a trăit, la început, în mănăstirea sf. Laurentie de pe teritoriul comunei Laura de astăzi, un cătun al satului de mai sus.¹ Tot aceleași tradiții vorbesc de o întârziere a sfântului la târg în Sirete și de-un canon aspru dat de igumen, pe care Daniil l-a împlinit, apoi s'a retras în munții Putnei, pe cel mai sălbatec loc al pârăului Vișeu.² Singur cu gândurile sale, călugărul s'a apucat de-un lucru încă nemaipomenit pentru puterile slabe ale unui om. El își alegea o piatră gigantică, dintre multele pietre care populează pretutindeni ținuturile Putnei, și se apucă s'o cioplească cu dalta.

Ani grei de zile și nopți săpă cu dalta călugărul Daniil, până ce izbucni să alcătuiască o bisericuță prea frumoasă, cu altar, naos și pronaos, lungă de 9, 25 m. și lată de 2 m., iar dedesubul stâncii își săpă chilia sa, unde dormea el³ și — spune tradiția — și o capră, cu laptele căreia se hrănea.⁴

Faima minunatei vieți ce-o ducea sihastrul Daniil a pătruns curând pretutindeni. În acest fund de lume veneau acum credincioșii din toată Moldova să se închine.

Sfântul Daniil Sihastru era un bărbat deosebit de înțelept, încât renumele sfaturilor lui au ajuns până la urechile lui Ștefan Vodă cel Mare și Sfânt.

1 D. Dan, *Mănăstirea și comuna Putna, cu două appendice*, București, 1905, p. 113 sg.

2 *Ibid.*, p. 12.

3 Alții spun că dormea pe prispa din pronaosul schitului, ceea ce nu este imposibil. Tot pe această prispa de piatră a dormit și marele voievod Ștefan cel Mare.

4 Pe pereții interiori ai schitului pare că s'ar mai putea deosebi o urmă ștersă de zugrăveală.

Schitul pare, deci, că a fost zugrăvit însă la o vreme mult mai aproape de noi. Schimnicul Daniil nu va fi avut grija împodobirii schitului său, în timpul sbuciumatei sale vieți!

În naos, lângă fereastră, se află o cruce și câteva litere dintre care o seamă par a indica anul 1499, iar celelalte o criptogramă indescifrabilă. Cf. Dan, *Putna* p. 114.

Spune acum iarăși tradiția locală, că acest voievod viteaz s'a aflat odată la un mare impas, când bătut de Turci și părăsit de viteji, luase calea codrilor, spre a cere sfat dela Daniil Sihastrul. Marele voievod a poposit, ostenit de cale, la chilia sfântului. A descălecat, a intrat în bisericuță și s'a rugat...

Sihastrul ar fi zis lui Ștefan Vodă, că dacă se va prinde să facă 44 de biserici, va învinge în 44 bătălii. Ștefan Vodă, spune tradiția, că s'a prins și a făcut atâtea biserici în câte războaie a învins, iar aceasta o știau și dușmanii lui Ștefan, care ziceau: „Nu ne bate Ștefan Vodă, ci ne bate Dumnezeu.”¹

Tot atunci a fost convins marele voievod să înalțe pe meleagurile Putnei o mănăstire mai frumoasă decât toate celelalte...

Când ceasurile grele au trecut, lăsând un răgaz între ele și alte încercări, voievodul n'a uitat cuvântul dat și a purces la înălțarea mănăstirii Putna. Ea trebuia să întreață în mărește Rădăuții lui Bogdan, cu primele morminte domnești, Neamțul lui Petru Mușat, Moldovița lui Alexandru cel Bun...²

Vodă Ștefan a dormit, în acea noapte, în chilia sihastrului, pe o prispă de piatră, iar a doua zi a plecat și și-a adunat oastea risipită, apoi dând o nouă luptă a învins pe Turci.

La numai doi kilometri de chilie s'a înălțat în curând o măreață mănăstire pe care Ștefan cel Mare o înzestră cu multe averi și o împodobi cu multe odore...

Sfântul Daniil însă nu mai rămâne în preajma mănăstirii celei noi, foarte populată de călugări și'n jurul căreia s'a născut așezare statornică de oameni. El își părăsește munca sa de ani; renunță la ea, cu o tărie sufletească sfântă, și pleacă departe într'un loc pustiu, tocmai pe pârâul Voronețului, numit și apa Corbului.

Aici, acest sihastru sfințește iarăși locurile și oamenii. Faima faptelor lui minunate a atras și aici oameni din toate părțile și în curând se nascu și aici o mănăstire falnică, mănăstirea Voronețului de astăzi, pe care o zidește, în 1488, Ștefan Vodă cel Mare pe locul unde a fost umila chilie a lui Daniil.³

Tradiția care stă la temelia zidirii acestei mănăstiri este asemănătoare cu aceea a zidirii mănăstirii Putna, numai că ea nu colindă din gură în gură încă și astăzi, ci a fost înregistrată de *cronicarul Ion Neculce* în „O seamă de cuvinte”.

Același Domn mare, viteaz și sfânt al Românilor, a căzut într'un alt impas greu, când după o bătălie crâncenă cu Turcul se retrage în munții primitivi ai Bucovinei, căutând din nou sfatul sihastrului Daniil.

Sfântul l-a primit, de astădată, pe Domnul Ștefan, într'un fel care îi este caracteristic. Aflându-se în rugăciune, îi spune lui Vodă să-l aștepte

1 Dan, *Putna*, p. 12 sq.

2 O. Vorobchievici, *La noi în Bucovina*, București, Bucovina I. E. Torouțiu p. 210.

3 Cf. S. Reli, *Istoria vieții bisericești a Românilor*, vol. I, Cernăuți, 1942, p. 144; apoi: N. Iorga, *Istoria Bisericii Românești și a vieții religioase a Românilor*, vol. I, Văleni de Munte, 1908, p. 95; I. G. Sbiera, *Codicele voronețean*, Cernăuți, 1885, p. 264.

afară, până ce va sfârși, apoi l-a chemat în chilia sa. A vorbit apoi mult cu Domnul, l-a sfătuit ce să facă și l-a îmbărbătat...

„Iară Ștefan Vodă, spune cronicarul Ion Neculce, mergând dela Cetatea Neamțului în sus pe Moldova, au mers pe la Voroneț, unde trăia un părinte sihastru pre anume Daniil, și bătând Ștefan Vodă în ușa sihastrului să-i descue, au răspuns sihastrul să aștepte Ștefan Vodă afară până și-a isprăvi ruga; și după ce și-au isprăvit sihastrul ruga, l-au chemat în chilie pre Ștefan Vodă, și s'au ispovedit Ștefan Vodă la dânsul; și au întrebat Ștefan Vodă pre Sihastru: ce va mai face, că nu poate să se mai bată cu Turcii. Inchina-va țeara la Turci au ba? Iară sihastrul au z'is să nu o închine, că războiul este al lui, numai după ce va izbândi, să facă o mănăstire acolo, în numele sfântului Gheorghie, să fie hramul bisericii. Deci au și purces Ștefan Vodă în sus, pre la Cernăuți și pre la Hotin, și au strâns oaste fel de fel de oameni și au purces în gios. Iară Turcii, înțelegând că va să vie Ștefan Vodă cu oaste în gios, au lăsat și ei cetatea Neamțului de a o mai bate, și au început a fugi spre Dunăre; iară Ștefan Vodă au început a-i gonire în urmă și a-i batere până i-au trecut de Dunăre. Și întorcându-se înapoi Ștefan Vodă, s'au apucat de au făcut mănăstirea Voronețul, și au pus hramul bisericii sfântul Gheorghie“.¹

Minunată vieață de sfânt, care îmbogățește pământul Moldovei cu mănăstiri și lavre călugărești!

Retras mai în adâncimea codrilor, după ce a lăsat în fruntea comunității noi călugărești pe egumenul Misail, sfântul Daniil Sihastru a adormit, într'un timp nesigur, în Domnul. Moaștele lui sfinte au fost îngropate la mănăstirea Voronețului, sub o piatră simplă, pe care stă scris: „*Acesta e mormântul părintelui nostru David, a schimnicului Daniil*“.²

Curând aceste moaște s'au dovedit făcătoare de minuni, iar credincioșii s'au îngrămădit de pretutindeni la mănăstirea Voronețului.³ Teologul malorus Z. Kopystenski, care trăia prin sec. al XVII, în Palinodia sa, spune: „In Voroneț, în mănăstire, se află Daniil, sfântul făcător de minuni“.⁴

Chipul acestui sfânt sihastru a fost pictat pe pereții mănăstirii Voronețului lângă ușa, la dreapta portretului mitropolitului Grigorie, în haina călugărilor schimnici, iar o parte infimă din moaștele sale — un deget ferecat în argint și împodobit cu 11 mărgăritare și 1 granat — se păstrează și astăzi la mănăstirea Putna.⁵ Numele lui a fost însemnat în urice domnești, în care sfințenia sa și a moaștelor sale nu e pusă la îndoială.⁶

1 Ion Neculce, *Letopisețul Țării Moldovei. O seamă de cuvinte*, Ediție îngij. de I. Pillat. Buc. C. Rom., 1942, p. 12.

Vezi și: *Cronica*, editată de Al. Procopovici, Ed. II, vol. I, Craiova, Scrisul rom., 1936, p. 12.

2 Cf. S. Reli, *Călduza monumentelor istorice religioase din eparhia Bucovinei*, Cernăuți, Mitru, Silvestru, 1937, p. 104 sq.; 165 sq. etc. Cf. N. Iorga, *Românismul în trecutul Bucovinei*, București, 1938, p. 394.

Piatra mormântală a sfântului Daniil e de pe vremea lui Ștefan cel Mare. Cf. G. Balș, *Bisericele lui Ștefan cel Mare*, București, C. Rom., 1926, p. 36.

3 Cf. Dan, *Putna*, p. 114; Kozak, o. c. I, p. 206.

4 Cf. L. Stan, *Sfinții români*, Sibiu, Seria teologică, 31, 1945, p. 31.

5 Vd.: Reli, *Călduza mon. ist.* p. 103, 165.

6 Cf. Fr. A. Wickenhauser, *Geschichte der Klöster Woronetz und Putna*, 2 Heft. *Urkunden*, Czernowitz, 1888, p. 108 sqq.

Sfântul Daniil Sihastru este, astfel, unul dintre cei mai mari sfinți români și nu „un simplu sfânt țărănesc târziu, pe care ni l-a dat Moldova noastră”, cum afirmă marele nostru istoric N. Iorga¹

El este marele sfânt, care a fost sfătuitorul lui Ștefan cel Mare, sau cum afirmă același N. Iorga „sfetnicul zilelor de nenorocire ale marelui Domn, îndemnătorul lui spre luptă și evlavie;”² el este întemeietorul adevărat al lavrelor de călugări de pe apa Putnei, unde a existat o sihăstrie³ până la 28 Decembrie 1785, când aflăm că mai trăiesc aici sihaștrii Sila și Natan⁴ și tot el este „adevăratul întemeietor al vieții călugărești din valea Voroneșului.”⁵

Vieța și faptele minunate ale sfântului Daniil Sihastru ne cinstesc Biserica noastră ortodoxă și neamul nostru românesc, care a putut da naștere unor astfel de fii; el a rămas neuitat în amintirea poporului român din aceste ținuturi ale munților Arboroasei, care a creat legende religioase în jurul personalității sale.⁶

Petru Rezuș

¹ *Neamul românesc din Bucovina*, București, Minerva, 1905, p. 89. Despre același sfânt țărănesc român spune altundeva tot N. Iorga [*Istoria literaturii române în secolul al XVIII-lea* [1688-1821], vol. I București, 1901, p. 251, nota 1], că a fost „beatificat”, întemeindu-se pe: Melchisedec, An. Ac. Rom., partea administrativă, IV, pp. 24-7. Când, unde și cum? însă noi nu știm, iar procedura beatificării nu e practică de Biserica noastră ortodoxă, după cum nici o canonizare oficială nu s'a pronunțat în diferitele cazuri aghiologice autohtone.

Venerarea acestor sfinți români, a memoriei lor și a moaștelor lor, este unanimă, iar canonizarea la ortodocși are mai mult un caracter administrativ [Cf. N. Popescu-Prahova, *Canonizarea în Biserica ortodoxă*, în *Candela*, An. L-LII, 1939-1941, p. 421-488], care nu a fost îndeplinit de către oficialitatea ecclesiastică.

² *Neam. rom. d. Bucov.* p. 89.

³ Vezi un sihastru Mihail, care trăia pe la 1772, la: Mitr. Tit Simedrea, *Catastroful pe hirotonii al episcopiei Rădăușului pe anii 1751-1782*, Cernăuți, 1943, p. 26.

⁴ Cf. Dan, *Putna*, p. 115.

⁵ Cf. Reli, *Călduza mon. ist.* p. 166.

⁶ Cf. Reli, *Ist. vieț. rel. a Rom.* I, p. 413; Id., *Mănăstirea Putna*, Cernăuți, 1943, p. 13 sq.; Dan, *Putna*, p. 113 sq.

RECENSII ȘI NOȚE BIBLIOGRAFICE

CĂRTI

NICOLAE M. POPESCU și GHEORGHE I. MOISESCU,
Mărturisirea ortodoxă,

București, Ed. Mitr. Bucovinei, 1942, pg. 351.

Lucrările genuine ale ortodoxiei postpatristice, cărțile simbolice, sunt numărate și totuși nu s'au bucurat de largă răspândire la care aveau dreptul...

Edițiile multiple ale Mărturisirii ortodoxe se epuizaseră aproape toate, doar ediția sinodală din 1930 se mai afla pe ici pe colo.

Despre celelalte cărți simbolice nici nu mai vorbim. Ele nu sunt accesibile publicului credincios, de ele putându-se folosi, în edițiile lor streine, numai teologul savant.

O inițiativă fericită a fost, de aceea, hotărârea Mitropoliei Bucovinei de-a reedita, la pomenirea celor 300 de ani dela sinodul din Iași [1642], textul român al Mărturisirii ortodoxe, ediția Buzău [1691], însoțindu-l de un text grec inedit [ms. Parisinus 1265].

Data în seama unor teologi români iluștri, lucrarea a fost executată în cele mai optime condiții științifice și tehnice.

Mitropolitul Bucovinei, această Samariteancă milostivă care-a inițiat destule opere culturale și sociale, întru chipat atunci în persoana arhierului Tit Simedrea, a prefăcut noua ediție.

Introducerea științifică este semnată de prof. univ. N. M. Popescu și asist. univ. Gheorghe I. Moiescu.

Urmează apoi textul grec, după care se reeditează textul român ed. Buzău 1691.

Limba textului român este patriarhala limbă, ca un fagure, a strămoșilor noștri, care citeau Mărturisirea acum 300 de ani în urmă.

Un indice documentat și opt planșe întregesc prestigiul științific și tehnic al lucrării.

P. Rezuș

IOAN G. COMAN, prof. univ., *Probleme de
Filosofie și Literatură patristică,*

București, Casa Școalelor, 1944, pg. 275, Prețul 800 lei.

Una dintre operele excelente tipărite de iluștrii profesori ai Facultății de teologie din București.

Preotul Ioan G. Coman n'are rival în domeniul patrologiei savante. Cunoscut de multă vreme prin prețioasele studii publicate în cele mai de seamă reviste ale țării, apreciat pentru originalitatea problemelor tratate și rezolvate, cu desăvârșită competență, gustat pentru frumusețea și plasticitatea hainei stilistice, cu care înveșmăntează munca sa, părintele prof. univ. I. G. Coman este unul dintre luceferii acestei instituții de înaltă cultură ortodoxă.

Lucrarea sa rouă: *„Probleme de Filosofie și Literatură patristică“*, este o capodoperă a genului.

În ea trăiește vie și dinamică inima de totdeauna a ortodoxiei milenare, care a palpitat atât de intens în decursul perioadei patristice a Bisericii, ilustrată de chipurile atâtor sfinți Părinți, bogată în atâtea scrieri teologice de-o valoare nepieritoare și aureolată de nimbul sfințeniei celor opt sinoade ecumenice, pietre de hotar pentru despărțirea adevăratei învățături de cea eretică, pietre de temelie pentru ortodoxia noastră de astăzi...

Coborîrea în fântâna cu apă vie a Patristicei este totdeauna salutară pentru teologul ortodox...

S'a preconizat, de aceea, în ultima vreme o traducere integrală a Patristicei, dar condițiunile practice se pare că au lipsit la îndeplinirea acestei gigantice opere...

Cu atât mai mult ne bucurăm, astfel, când câte un teolog român, savant cunoscător al acestui period strălucit al Bisericii ortodoxe, adâncește unele probleme și le oferă publicului cititor.

Și de tot minunate sunt și revelatorii problemele cercetate de păr. prof. univ. I. G. Coman.

„Între Parnas și Tabor“ este titlul primei probleme, în care autorul studiază raportul dintre literaturile greacă profană și greacă creștină.

„Frumusețe gândirii patristice“ este titlul problemei a doua, în care autorul ne documentează prin exemplificări fericite inspirația sfinților Părinți.

„Erotismul elitelor patristice“ amănunțește viața de chin gnoseologic și de jertfă capitală a celor mai alese exemplare și personalități creștine.

„Athenagora, filosof athenian, despre învierea morților“ este titlul altui studiu magistral, în care autorul tratează această problemă specială, cu ample semnificații pentru viața noastră creștinească.

„Despre filosofie, înțelepciune și religie la scriitorul patristic Lactanțiu“ este alt studiu special, închinat scriitorului patristic Lactanțiu, care ne amănunțește comori de aleasă simțire și gândire.

„Modul uman și creștin al existenței după Scrisoarea către Diognet“, un studiu închinat tematicii Scrisorii celebre către Diognet.

„Între perspectivele profane și creștine ale existenței“, un studiu amplu și documentat asupra cărții a Vi-a a Divinelor Instituții ale lui Lactanțiu.

„Frumusețea desăvârșirii creștine după Sf. Grigorie de Nyssa“, alt studiu științific închinat vieții și valorilor creștine, de astă dată trăite de sf. Grigorie de Nyssa,

Cu „Dogma creștină“, autorul încheie acest volum de studii și probleme patristice.

Compoziția lui denotă că autorul abea este la începutul laborios de publicare a prețioaselor sale studii patristice, deoarece studiile speciale ating doar câteva nume [Lactanțiu, Sf. Grigorie de Nyssa, etc.] de scriitori și sf. părinți bisericești...

O bucurie adâncă duhovnicească ne cuprinde, când ne gândim câte opere de valoare sunt în perspectiva programatică a acestui valoros autor.

În prefața lucrării, autorul ne și anunță apariția, pentru vremurile mai liniștite ce vor veni, a unei *dogmatici* și unei *metafizici* ortodoxe, întemeiate exclusiv pe documentele originale ale epocii patristice.

Le așteptăm cu nerăbdare și deplină încredere.

P. Rezuș

Dr. IUSTIN MOISESCU, prof.

Originalitatea parabolilor Mântuitorului.

Canăla 1944/45.

Raționaliștii în studiile lor făcute pe baza rezultatelor la cari au ajuns reprezentanții istoriei comparate a religiunilor —, după cari religiunea creștină, în mod direct ori indirect, a împrumutat esența și forma sa din sistemele religioase asiatice ori europene în viață, la începutul erei noastre — se cred îndreptățiți să declare că „în teologie, ca și în misterele și legendele creștine și iudaice, nu există nimic care să nu se găsească în alte religiuni în forme mai mult sau mai puțin deosebite“. De aici trag apoi concluzia că în religiunea creștină au intrat elemente religioase babiloniene, persane, grecești sau budiste, prin intermediul religiunii iudaice.

Prof. Dr. Iustin Moiescu dela Facultatea de Teologie din Suceava în studiul său mai sus amintit, scris cu multă pricepere, scoate în evidență originalitatea parabolilor Mântuitorului, neadmițând nici o dependență a acestora nici dela budiști și nici din literatura rabinică, cum susțin raționaliștii.

În acest scop autorul pune pe două coloane câteva din parabolele induse de contrari că ar trăda numai decât o dependență de cele budiste, ca cea a semănătorului, a celor 10 talanți, etc. și conchide că asemănările dintre ele se mărginesc numai la cadrul extern al istorisirilor, pe când în privința fondului nu se poate stabili nici o legătură între unele și altele, asemănările doctrinale fiind cu totul absente. Argumentul principal însă pentru originalitatea parabolilor evanghelice rezidă în faptul că parabola budistă aparține unei epoci posterioare parabolei evanghelice. Cu aceasta nu vrem să afirmăm că Mântuitorul e inventatorul acestei forme de învățământ. Originea lui trebuie căutată în dorința de totdeauna a oamenilor de a exprima noțiunile abstracte prin mijloace concrete, de a propovădui o învățătură prin intermediul unei istorioare.

Parabolele evanghelice pot fi socotite — spune autorul — ca alcătuind un gen de vorbire propriu Mântuitorului, numai în sensul că prin

fondul lor doctrinal, ca și prin forma lor neîntrecută în frumusețe, se prezintă ca opere desăvârșite, demne de înălțimea divinului lor creator.

Raționaliștii mai susțin că religiunea creștină este dependentă de religiunea iudaică din secolul I al erei creștine, concretizată în scrierile rabinice posteroase creștinismului, în Talmud. În ce privește parabolele evanghelice dâșii afirmă că acestea nu numai că sunt imitațiuni ale produselor similare talmudice, dar sunt chiar mult inferioare celor rabinice atât ca fond, cât și ca formă.

Din cercetarea paralelă obiectivă a amintitelor parabole autorul constată că nu poate fi vorba de o dependență a parabolelor evanghelice de cele talmudice din simplul fapt că acestea din urmă nu sunt mai vechi de jumătatea veacului II d. Hristos, întrucât nu s'a putut face dovada nici a unei singure parabole rabinice autentice, care să fie anterioară epocii creștine. Redactarea oficială a celor mai vechi datează de pe timpul Mișnei (200 d. Hr.) E drept că genul acesta a fost practicat de rabini ca Hillel, Șamai, Gamaliel etc., cari ne-au dat parabole frumoase din punct de vedere literar, dar parabolele evanghelice sunt mult superioare creațiunilor spirituale ale iudeilor din toate vremurile.

Asemănările exterioare dintre unele și altele își au originea, îndeosebi în influența pe care scrierile inspirate ale T. V. au exercitat-o deopotrivă asupra Mântuitorului ca și asupra rabinilor precum și în influența exercitată asupra lor de mediul natural și social în care au viețuit. Aceste asemănări constau mai ales în chipul în care își prezintă ei micile lor istorioare imaginate, ca și în formulele cu care le introduc, ca d. p.: „Am să-ți spun o parabolă“ sau: „cu Ce se aseamănă aceasta“ etc....De cele mai multe ori ideea principală a parabolelor rabinice este obscură, iar aplicațiunea ei în ordinea spirituală dovedește mai multă stângăcie decât abilitate.¹

Parabolele Mântuitorului nu suferă deci nici o influență. Ele sunt un patrimoniu personal al sufletului Său și sunt caracterizate prin claritate și sublimitate fără egal, așa cum fără egal a rămas și va rămâne peste veacuri tot ce a fixat El pentru sufletul umanității.²

Autorul, folosind literatură de specialitate, ne-a dat un studiu documentat asupra originalității parabolelor evanghelice. O recomandăm cu bucurie studenților teologi și preoților.

Zeno Muntean
profesor

Dr. C. GROFȘOREAN, Banatul de altă dată și de toldeaua,
Timișoara, 1946, pp. 77

Institutul Social Banat-Crișana, creat după primul război mondial în Timișoara, s'a dovedit a fi, în cele două decenii de rodnică existență, în ordinea culturală a Banatului ceea ce este Reșița cu uzinele ei de arma-

¹ L. Fillion „Viața Domnului nostru Iisus Hristos“ vol. II pg. 359

² Comentariu la sf. Ev, d. Matei de pr. C. Grigore și Sava Saru vol. II, pg. 298.

ment în cea tehnică-economică și de apărare națională: o uzină spirituală puternică, în care învățații bănățeni au elaborat cele mai perfecte arme culturale de apărare a drepturilor, idealurilor și năzuințelor Românilor din Banatul de azi și de totdeauna *Românesc*.

Până la 1940, când tirania dictatorilor a sfâșiat Ardealul prin odiosul dictat dela Viena, aruncând în robia grofilor hortiști dela Budapesta un milion și jumătate de Români, Institutul Social a avut ca obiectiv principal laturea *sociologică* a problemelor vieții românești bănățene, activând, cu echipe voluntare de specialiști entuziaști, pe teren, răscolind, analizând și cercetând, după cele mai moderne metode sociologice, viața din câteva sate bănățene. Incepând cu acest an de mare doliu național, Institutul va lua asupra-și înalta și greaua misiune de a apăra, cu întreg arsenalul documentar, istoric, lingvistic, etnografic și statistic, patrimoniul strămoșesc al Banatului românesc, râvnit de cei pe care Habsburgii, călăuziți de deviza „*divide et impera*“, i-au colonizat în acest grănar al Europei, acum două veacuri.

Ne-am cam obișnuit cu vederile tendențioase ale unor istorici șvabi mai vechi că: Banatul în timpul colonizării era un teren mlăștinos și nelocuit, un *terra deserta et inhabitata*, și că Românii au pătruns aici ca păstori nomazi, „*Hirtenvolk*“, după ce elementul german colonizator a făcut propriu pentru muncă și existență pământul acestei provincii. Având de partea noastră istoria obiectivă și conștiința că noi, Românii, suntem, precum a constatat însuși istoricul italian *Francisc Griselini*, din slujba împărătesei *Maria Terezia*, autohtonii Banatului, urmașii direcți ai Daco-romanilor, nu am dat prea multă importanță unor asemenea scrieri. Dar când, în urma victoriei hitlerismului din anii 1938-1942, învățații șvabilor și sașilor noștri, au pășit la atacuri fățișe, violente și perfide, contestându-ne odată cu drepturile istorice și *capacitatea de guvernare* și stăpânire a Banatului și Ardealului, nu mai puteam sta nepăsători, cu toate că soldații celui de al. III-lea Reich puseseră stăpânire pe această țară, secătându-i împreună cu sângele roșu și vigoarea fiilor ei, duși să moară pentru o cauză străină, și sângele negru, petrolul pământului nostru.

Credința șvabilor noștri — cari sub stăpânirea românească au atins un nivel de dezvoltare economică și culturală, neîntâlnit nici în Deutschland-ul lor de origine — că Banatul este pur și simplu o provincie germană, moștenită dela Goții și Gepizii germanici, — că tot ceea ce s'a creat aici, în toate compartimentele vieții sociale, economice, culturale, etc., se datorește geniului german, și că deci este imperios necesar ca această provincie să devină neîntârziat un *Donauland* german, legat cu patria mamă, cu *eliminarea completă a elementului românesc băstinaș*, căruia i s'a rezervat un loc undeva între Nistru și Bug, — luă o formă cu totul iredentistă, agresivă, în scrierile „*Das Banat*“ a lui H. Herrschaft, în „*Die Transferierungen und Nationalistenschübe im Banat während des 18. Jahrhunderts*“ a lui Nic. H. Hockl, și în faimoasa lucrare a guvernului ungar de altă dată „*Siebenbürgen*“.

Acest nou gen de atac german, sincronizat cu marea ofensivă armată, desfășurată în Europa și Africa, pe uscat, pe apă și în aer, având ca obiectiv realizarea vechiului deziderat german „*Drang nach Osten*“, nu

putea rămâne fără o replică pe cât de promptă pe atât de obiectivă și documentată. Semnalul de alarmă l-a dat în primul rând d-l *Dr. Cornel Groșoreanu*, președintele Institutului Social Banat-Crișană, *creatorul și sufletul* acestui înalt așezământ cultural bănățean. La chemarea sa a răspuns tot ceea ce are Banatul mai de seamă, ca valoare intelectuală, socială și morală. În o serie de conferințe de studii cu toți membrii și sprijinitorii Institutului s'a stabilit, în toate amănuntele, planul de lucru. În curs de un an, cu sprijinul Ministerului Afacerilor Străine, un întreg arsenal de dovezi, mărturii și statistici, oglindind în mod plauzibil impunătoarele realizări românești în cei 25 de ani de stăpânire românească în Banat în toate domeniile vieții publice, au fost elaborate sub directa supraveghere a președintelui Institutului, de către următorii domni: Dr. Leonte Munteanu, Dr. I. Pleșa, Dr. E. Pocreanu, Dr. N. Buteanu, Sabin Evuțianu, Tr. Topliceanu, A. Ciupe, M. Moga, Dionisie Linția, Pr. Melentie Șora, Prot. Dr. Gh. Cotoșman, Tr. Birăescu, V. Deheleanu, Dr. S. Indrieșu, I. Rusmir, Dr. A. Peteanu, Dr. I. Luca-Ciomac, Ing. I. Oltenschi, I. Caraminu, Dr. I. Stratul, Dr. T. Cristea și Dr. Silviu Dragomir. Aceștia, împărțiți pe secțiuni, au tratat problemele *sanitare, culturale, bisericesti, administrative, economice, social-politice, istorice*, etc. Nimic n'a rămas necercetat din ceea ce geniul românesc a reușit să creeze pentru ridicarea satelor și orașelor Banatului și pentru îmbunătățirea condițiilor de trai a tuturor straturilor sociale ale acestei provincii. Acest imens material documentar, onstitue cel mai splendid *omagi*u, ce se poate aduce *capacității de conducere și stăpânire* a unui popor tânăr, conștient de destinul său în această parte a lumii. Imprejurările ce au urmat n'au permis tipărirea acestor referate.

Pentru ca truda să nu rămână zadarnică, și pentru ca detractorilor drepturilor noastre sfinte asupra Banatului să li se taie pentru totdeauna pofa de a mai râvni la stăpânirea politică a acestui pământ sfânt, ce a fost și va trebui să rămână *pentru totdeauna românesc*, d-l Dr. C. Groșoreanu a lăsat să vadă lumina tiparului lucrarea cu titlul de mai sus, concentrând în ea, într-o admirabilă sinteză, concluziile la care au ajuns, în referatele lor, specialiștii susamintiți.

După ce în prima parte a studiului face o documentată *retrospectivă istorică*, evidențiind, critic și obiectiv, *autohton*ia, *continuitatea și prioritatea* elementului românesc în *întreg Banatul*, pe bază de dovezi istorice concludente și de statistici evidente, oficiale, și subliniind luptele duse în cursul veacurilor trecute pentru conservarea instituțiilor sale istorice, distinsul autor în partea a doua (pp. 42-77) tratează, cu aceeași competență și obiectivitate, despre *situația politică* după unire, despre *realizările românești* în cele trei județe ale Banatului: Timiș-Torontal, Severin și Caraș.

Concluziile la care ajunge autorul sunt deadreptul *revelatoare* și pot servi drept puncte de *orientare*, atât pentru opinia publică din țară și străinătate, cât și pentru cei patru Miniștri de Externe ai *Națiunilor Unite*, întruniți în *Conferință* (la 25 Aprilie c.) la *Paris*, pentru a pregăti tratatul de Pace cu România și celelalte țări, cari au fost târâte în războiu contra Națiunilor Unite. Lectura acestei lucrări, precum și a altor două lucrări, tratând probleme cu caracter similar: „*Situația politică și culturală a minorităților etnice din România la finea anului 1930*”, Timișoara 1944, — și

„Situafia Românilor bândăneni în decursul secolului al XVIII-lea, Timișoara, 1944, — are darul să adâncească în conștiința fiecărui Român sentimentul mândriei că aparține unui neam de viță imperială, chemat de Providență să fie lampadorul spiritualității daco-române în această parte a lumii civilizate.

Prot. Dr. Gh. Cotoșman

C. MICU, Originea creștină a problematicei filosofice moderne,

București, 1945, pg. 35, Prefa: 200 lei.

Broșura prezintă cuprinde o prelegere inaugurală a cursului de Introducere în filosofie, Logică și Teoria Cunoașterii dela Facultatea de teologie din București, rostită la 22 Ianuarie 1945.

O documentare judicioasă, însoțită de exemplificări bine alese și satisfăcătoare, întemeiază concluziile originale și deosebit de prețioase ale autorului.

Autorul este bine cunoscut publicului teologic din lucrările sale anterioare, dintre care mai cu seamă „Finalitatea ideală a existenței umane” a atras unanime sufragii de binemeritată apreciere.

P. R.

TUDOR VIANU, Filosofia culturii,

București, Publicom, 1945, pg. 302, Prefa: 1800 lei.

O lucrare monumentală, de prestigiu al celorlalte cu care ne-a obișnuit până în prezent autorul. Fenomenul cultură este tratat însă, fără calificativul său esențial, cel creștin, așa cum de altfel procedează întreaga filosofie a culturii, luată în bloc.

Considerat ca un simplu fenomen natural oarecare, fără corectiv revelațional divin, creștinismul este „bagatelizat” în vreun paragraf oarecare [Știința și religia], sau uitat cu totul, prin prisma covârșitoare a celorlalte valori exclusiv umane.

Opera edifică, astfel, pe deplin pe filosoful profan al culturii, mai puțin sau de loc pe teolog.

P. R.

PETRE ANDREI, Filosofia valorii,

București, Fundația Regală, 1945, pg. 247, Prefa: 2000 lei.

Redactată în 1918, lucrarea aceasta s'a bucurat de lumina tiparului abea în 1945, sub îngrijirea părintească a prof. univ. D. Gusti.

A rămas, deci, din punct de vedere religios, cu bibliografia și luminile obscure ale timpului și ale omului. Deschisă, dela început, la „Valorile religioase” [pg. 223 sqq.], am recitit, cu multă tristețe sufletească, concluziile stereotipe, la care se reduce, în majoritatea lor, filosofii noștri [Vezi și: P. P. Negulescu, Destinul omenirii, vol. III, rolul credințelor religioase]. Se consultă, adică, lucrările celor ce nu aparțin specificului autorizat creștin [Durkheim, Sabatier, Le Roy, Loisy, Réville, etc.], iar concluziile sunt evoluționiste, raționaliste, naturaliste.

P. R.

NOTE

Patriarhia ortodoxă constantinopolitană

O patriarhie ecumenică martiră...

Martirajul ei sguđuitor începe în 1454, odată cu căderea Bizanțului, după asaltul hoardelor sălbatice ale lui Mohamed Cuceritorul și îngenucherea Constantinopolului în colbul desnădejdei și-al subjugării, și durează de atunci neîncetat până în zilele noastre.

Împăratul Constantin Dragases a apărut cetatea cea sfântă a ortodoxiei, ca un erou, și a căzut mort pe un morman de leșuri musulmane...

Invingătorii Profetului și ai Semilunii au intrat în oraș și trei zile și trei nopți au jefuit și au omorât spahii, ienicerii și hadâmbii sultanului. În toată cetatea nu se auzea decât „Kyrie eleison” al Grecilor ortodocși și „Allah ill'Allahul” pașalelor turcești...

Mohamed a intrat în acele zile de groază, călare, în Sfânta Sofia, biserica cea mare a creștinătății, plină de trupurile celor uciși în fața altarului pângărit...

Ura nu s'a molcomit multă vreme...

Bisericile cele mari au fost prefăcute în geamii și moschee, acolo unde răsunau corurile cele înălțătoare ale bazileilor Comneni și Paleologi, urla glasul aspru al muzicienilor, al hogelor, imamilor și hotipilor musulmani...

Acolo, unde străluceau frescele picturii bizantine, culmea cea mai expresivă artistică a ortodoxiei răsăritene, apărură varul și mortarul, care acoperiră imaginea înțelepciunii Divi-

ne, iar în locu-i apărură versetele din Coran, Cartea Cărților înțeleptului epileptic din Meca...

Vechile amfiteatre bizantine fură distruse, giganticele hipodromuri făcură loc sălbatecilor at-mėidanuri, maidane sterpe și goale de orice rod al imaginației și al culturii...

Moscheele noi, capodopere de artă bizantină, văzură înălțându-se, la colțuri, inesteticele minarete, pumni de mănăie ridicați spre cerul creștinilor...

Căci, să ne întrebăm, cu obiectivitate, ce-au creiat musulmanii pentru spiritualitatea europeană?

Care-s valorile lor universale?

Nimic, o sterilitate înspăimântătoare își aruncă vălul, ca o feregea, peste o sclavă cadănă, de-asupra geniului bizantin...

După Constantin Dragases a murit totul în Bizanț: artă, cultură, strategie, drept, totul...

Doar din când în când izbucnea fanatismul orb al adepților Padișahului, ce-și purta ordiile dela un capăt într-altul al Balcanilor, dela Belgrad, la Viena și dela Târnava la Hotin, și care mai totdeauna se astămpăra în valuri de sânge creștin...

Cănele de ghiaur sau kiafir nu prețuia nimic în această împărăție de ură universală și de groază...

Cel ce trăia era războinicul musulman, care-și popula haremul cu sclave tocmai din Moldova, ori tocmai din Georgia, spre a-și mângâia zilele de liniște dintre două expediții silnice...

Câte persecuții împotriva ortodocșilor n'au organizat acești păgâni?

Câți patriarhi n'au plătit cu viața credința și atitudinea lor mărturisitoare?

Unde s'a mai pomenit, în istorie, ca reprezentantul suprem al unui cult să fie spânzurat în fața bisericii sale catedrale, cum s'a întâmplat în nou musulmanizatul Istanbul?

Aceste gânduri și reflexii mi s'au perindat în minte, când am aflat, mai zilele trecute, că la Constantinopol a fost întronizat noul patriarh ecumenic Maximos al Chalcedoniei, în locul patriarhului Veniamin, care a murit nu de multă vreme...

Noul patriarh Maximos, al 267-lea în șiragul diptihelor Bisericii ecumenice constantinopolitane, ce-și are obârșia dela patriarhul Andrei cel întâi chemat, s'a născut în orașul Arghiropole din Pont, în anul 1896.

Sanctitatea Sa este un bun cunosător al Orientului ortodox, precum

și al Țării Românești, pe care a vizitat-o nu de multă vreme, adăstând îndelung la mănăstirile moldovene și bucovinene.

Patriarhia noastră ortodoxă ecumenică din Constantinopol se sbate într'o cruntă mizerie...

Inimă a celor mai virulente imperialisme din întregul Orient, Constantinopolul adăpostește la sânul său comoara fermecată a ortodoxiei multimilenare...

În Fanar, palatul patriarhal a ars mai anii trecuți, în pârjolul unui uriaș incendiu...

Patriarhia ecumenică a rămas și mai săracă...

Ea este totuși mai bogată decât oricare altă patriarhie cu veleități de ecumenism spiritual, deoarece ea este unica depozitară a adevărului mântuitor ortodox

P. Rezuș

CRONICĂ

Vizitațiuni interortodoxe

După proaspetele vizite ce ni le-au făcut reprezentanții bisericii ortodoxe din Rusia, Sanctitatea Sa Patriarhul Nicodem Munteanu a luat și El toiag de pribegie în mână.

Invitat în Rusia, Grecia și la Ierusalim, S. Sa Patriarhul s'a îndreptat mai întâiu spre Biserica ortodoxă soră dela Răsărit.

Mai apoi, patriarhul nostru octogenar va pleca în pelerinaj spre Locurile Sfinte.

Ministerul Cultelor

La acest departament au avut loc în ultima vreme importante schimbări.

În locul pâr. ministru Constantin Burducea, demisionat din cauză de boală, a avut loc instalarea d-lui ministru M. Ralea.

Ca secretar general al ministerului a fost numit P. C. Prot. Dr. I. Vască.

O nouă Lege a Cultelor este în alcătuire.

Patrarhul ecumenic Maximos

La Constantinopol, străvechiul Bizanț ortodox, a fost instalat patriarh

ecumenic Maximos, mitropolitul Chalcedonei.

Fostul patriarh Veniamin răpōsa-se anul trecut în Domnul.

Urām, simbolic, șefului suprem al Bisericii Ortodoxe:

Eis po la eta, Despota!

Secta baptistă

Mon. Oficial din 21 Martie 1946 cuprinde noul statut al sectei baptiste.

Asupra lui vom reveni într'un studiu viitor.

Tratatele de pace

La Paris se vor încheia în luna Mai tratatele de pace.

Guvernul francez adresează de pe acum invitări tuturor țărilor, care vor participa la Conferința Păcii.

Sărbătorile Sf. Paști

Anul acesta sărbătorile Sf. Paști s'au celebrat mai înălțător ca în alți ani, deoarece, după un lung războiu, Învierea Domnului a adus iarăși pace pe pământ și între oameni înțelegere!

P. R.

Bibliografie teologică

Mitropolitul Nicolae, Mântuește Doamne Poporul Tău, Sibiu, 1945.

Belu, D. I., Prof. acad. Dr., Premise pentru o nouă etică românească, Timișoara, 1945.

Bulea Cășineanu Ion, Amvonul și catedra în slujba poporului, Caransebeș, 1945.

Călugăr, D., Preot, Educație și învățământ, Sibiu, 1946.

Cândea, Sp. Dr., Apostolatul laic, Sibiu, 1944.

Cândea, Sp. și Oancea, Z., Bunevestiri. Predici, Sibiu, 1944.

Chițescu, N., Dr. Prof. univ., O dispută dogmatică, Buc. 1945.

Chițescu, N., Dr. Prof. univ., Trei sute de ani dela răspunsul lui Varlaam la chatehismul calvinesc, Buc. 1945.

Chialda, M. Prof. acad. Dr., Melhisedec, Caransebeș, 1946.

Colan, Nicolae Dr. Episcop, Hristos și viața omenească, Sibiu, 1945.

Coman, V., Preot, Hristos în familie, Brașov, 1946.

Cotoșman, G., Prof. acad. Dr., Antohtonia Românilor în Banat, Caransebeș, 1946.

Fruma, I., și Marcu, Gr. T., Prof. universitar, Procesul Mântuitorului, Sibiu, 1945.

Marcu, Gh. T., Prof. univ. Dr., Un temei documentar al istoricității cărților Noului Testament: Fragmentul Muratori, Sibiu, 1944.

Marcu, Gr. T. Dr. Prof. univ., Hristos în fața științei, Sibiu, 1946.

Mladin, N., Prof. acad., Bucură-Te Maică Părută Fecioară, Sibiu, 1945.

Morariu, L., Prof. univ., Cazania lui Varlaam, R. Vâlclii, 1945.

Neaga, N., Prof. univ. Dr., Hristos în V. Testament, Sibiu, 1944.

Petreuță, I., Dr. Prof. acad., Spiritismul, Timișoara, 1945.

Rezuș, P., Prof. acad. Dr., Introducere în Teologia dogmatică, Caransebeș, 1946.

Sabău, I., Dr., Disciplina funcționarilor publici, Sibiu, 1946.

Sârbu, C., Conf. univ. Dr., Natura și valoarea timpului, Sibiu, 1944.

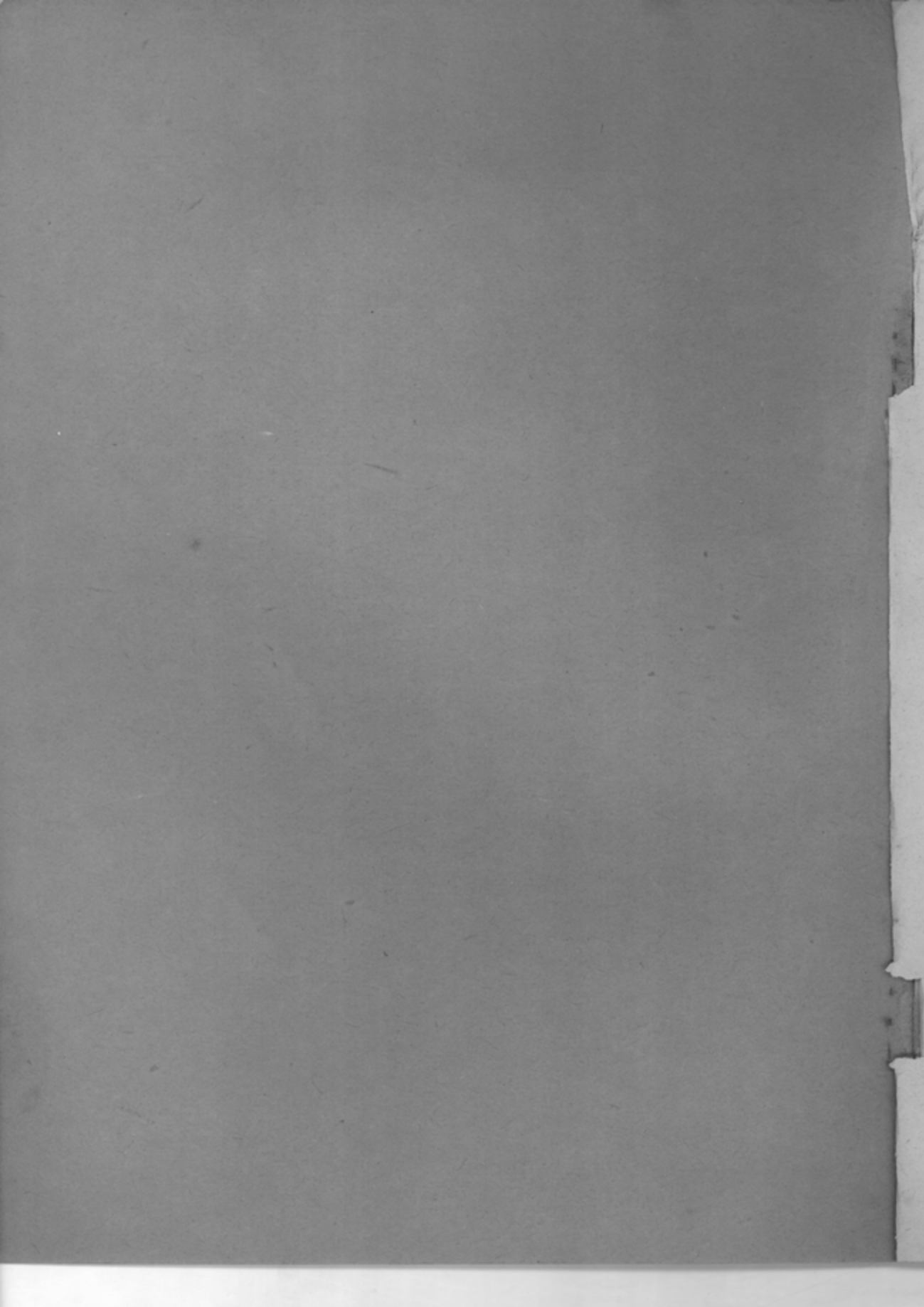
Sârbu, C. Dr. Conf. univ., Misionarismul laic în lupta antisectară, Sibiu, 1945.

Sârbu, C. Dr. Conf. univ., Originea și răspândirea sectarismului, Sibiu, 1945.

Slevoacă, Șt., Dr. asist. univ., Popasuri duhovnicești, Râmnicu Vâlclii-Craiova, 1945.

Stan, L. Dr., Prof. univ., Sfinții români, Sibiu, 1945.

Stăniloae, Dr. Dr. Prof. univ., Filocalia, I, Sibiu, 1946.





242622

